

PLUUSTERGOUD

Halfjaarlijks tijdschrift van de Historische Vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: De Arbeider
De bevrijding van Waterhuizen
De geschiedenis van Hooites Beukema
Haak-in

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”,

W.A.H. Rozema, Noordersingel 24,
9601 CJ Hoogezand. Tel. 0598-394512.
histverhosap@gmail.com

Website:

www.historische-vereniging-hs.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

NL42INGB0007453326

NL67ABNA0453578047

De HVHS e.o. is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI), alsmede een Culturele ANBI (dossiernummer 92 837).

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,
Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand
E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: Synergion Druk&Print Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van het bestuur <i>Janny Tulp-Wolthuis</i>	1
Van de redactie	2
Geachte redactie...	3
In memoriam Wessel Puister	5
De Arbeider <i>Frits Kruse</i>	7
Uit grootmoeders tijd <i>Mien Westerdiep-Niemeijer</i>	9
De bevrijding van Waterhuizen <i>Lineke van Geest</i>	11
De geschiedenis van Hooites Beukema <i>Jan Douwe Bakker</i>	14
Een herstelplan <i>Harte Ebels</i>	18
Haak - in <i>Wim A.H. Rozema</i>	19
De geschiedenis van Huisje 92 <i>Jan Beukema</i>	24
Sociëteit ‘De Harmonie’	34
Mijn jeugd aan de Parallelweg <i>Siny Visscher</i>	38
Kornelis ter Laan in de Tibbe	44
Zelfde plaats, andere foto <i>Gerrit Stuut</i>	46
Hoogezand - Puurs <i>Jan Stel</i>	48

Van het bestuur

Janny Tulp Wolthuis

Het is november en voordat ik begin met het voorwoord van Pluustergoud 44 kijk ik nog even naar buiten en zie een prachtig park met bomen in schitterende herfstkleuren waaronder een grote Amerikaanse eik, een monument in het Margrietpark. Hoewel het 's nachts af en toe vriest en met strooiauto's op de snelwegen wordt gereden, zitten de bladeren nog volop aan de bomen, zelfs nog tijdens de intocht van Sinterklaas. Het afgelopen jaar hadden we weer vele activiteiten. Voorafgaand aan onze excursie naar het Gevangenis museum in Veenhuizen was er op 22 maart in De Tibbe, een boeiende lezing met beelden van de heer Jan de Maar die vroeger als onderwijzer verbonden was aan het gevangenis museum en nu als bestuurslid regelmatig lezingen geeft. Vervolgens gingen we op 28 mei met een historische bus vol enthousiaste mensen naar het museum in Veenhuizen. Alle lof voor de uitstekende organisatie van Jan de Maar en ons bestuurslid Janneke Hessing. We kunnen terugkijken op een zeer geslaagde gezellige dag! Op 11 juni stonden Wim, Janneke en ik op de Lente Fair in het Oosterpark. Daan Hulsebos is winnaar geworden van het raden van het aantal kapucijners. Ook was de Historische Vereniging aanwezig op de Multi Culturele Dag op 2 juli in Foxhol. Helaas werden we aan het eind van de dag overvallen door een wolkbreuk en moesten we hals over kop de boel oppakken. Op 13 september hielden Janneke en Wim een prima verlopen lezing over de Historie van Hoogezand-Sappemeer voor leden van de Passage afd. Hoogezand-Sappemeer in het Brandpuntgebouw. Wegens enorm succes is de lezing op 16 november nogmaals gehouden voor de Jonge Vrouwenclub in Foxhol. Op 1 oktober werd er door de leden een bezoek gebracht aan het Brandweermuseum aan de Kleinemeersterstraat te Sappemeer. Het Brandweermuseum is op 15 september 2009 opgericht door een aantal vrijwilligers van het Brandweerkorps Hoogezand-Sappemeer, die hebben als doel naast het behouden en onderhouden van brandweermaterieel ook het organiseren van evenementen. De heer Herman Teuben ontving ons in de kantine met koffie en thee en gaf voorafgaand aan de rondleiding een toelichting op het ontstaan van het museum. Op 3 oktober verleende de Historische Vereniging medewerking samen met de archivaris van de gemeente Hoogezand-Sappemeer, de heer Teade Smedes, aan de opening van het Biblio- en Cultuurhuis het 'Kielzog'. Op 21 oktober verleende het bestuur traditiegetrouw wederom medewerking aan de Fancy Fair van Het Voor Anker Hoogezand. Verder verzorgt de Historische Vereniging de tweewekelijkse serie Vroeger en Nu in de HS Krant. Het is een mooie serie

met veel leuke reacties. Ook levert de Historische Vereniging regelmatig artikelen voor de Vrijwilligerskrant. Op 15 november gaf de jongste kleindochter van Kornelis ter Laan, Stip ter Laan, een lezing in De Tibbe over het leven van haar grootvader onder de titel 'Heimwee naar de Groene Dijk.' Een boeiende lezing met vele toehoorders. Tot slot wil ik nog even vooruitblikken in verband met een heuglijk feit dat zich volgend jaar voordoet. De Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer en omstreken bestaat in 2017 een kwart eeuw! Met de woorden: 'De oprichting is een feit en u kunt op mijn inzet rekenen; Het is voor ons en onze kinderen van groot belang dat de geschiedenis van onze plaatsen, waarin wij wonen en werken zo goed mogelijk wordt vastgelegd; Daarom hopen wij van ganser harte dat u meehelpt ons streven te verwezenlijken', van de heer Klaas G. Bos in 1992, was de oprichting een feit. Redactie en bestuur komen hier in het volgend nummer van Pluustergoud uitgebreid op terug. Graag maak ik gebruik van de gelegenheid om u namens het bestuur een gelukkig en gezond 2017 toe te wensen en tot ziens op onze Nijjoarsveziede op 22 januari 2017 bij Van der Vlag.

VAN DE REDACTIE

Voor u ligt Pluustergoud nummer 44 met weer een groot aantal artikelen en voor elk wat wils. Naast de vaste rubrieken 'van het bestuur' en 'zelfde plaats, andere foto' is er voor de laatste keer een aflevering uit de serie 'mit voader weerom noar vrouger' van onze vaste medewerker Henk Puister, die zijn bijdrage eindigt met een gedicht van hemzelf. Mien Westerdiep komt met tips uit grootmoeders tijd en Jan Beukema schreef een verhaal over 'huisje 92', een zomerhuisje bij Klein Scheveningen aan het Zuidlaardermeer. Verder deel II van de archiefopdracht van Michel van Dalfzen en Jens Idema over de voormalige sociëteit 'De Harmonie'. Onze secretaris Wim Rozema is ook weer productief geweest met een stuk over de opvoering van de revue, 'Haak in' ter gelegenheid van de (her)opening van de openbare ULO in Sappemeer op 11 april 1950. Daarnaast leverde hij een viertal korte stukjes aan over de excursie naar het brandweermuseum, een in de oorlog geschreven versje in een poëziealbum, over de jaarlijkse Fancy-Fair in 'Voor Anker', waar de Historische Vereniging een historische foto op canvas beschikbaar stelde voor de tombola en verder doet hij ook nog verslag van de lezing die Stip ter Laan hield voor leden van onze vereniging over haar grootvader Knelis ter Laan op 15 november jl. in de 'De Tibbe'. Lineke van Geest neemt ons mee terug naar de bevrijding van Waterhuizen in 1945, een artikel dat eerder verscheen in het orgaan van de Harense Kring Old Goud terwijl Sieny Visscher (de zuster van) een boeiend verhaal schreef over haar jeugd jaren aan de Parallelweg, waarin de oorlogsjaren een prominente rol spelen. Ook in dit nummer het vervolg van het artikel van Jan Douwe Bakker over de geschiedenis van de voormalige strokar-tonfabriek Hooites Beukema. Oud Hoogleraar Jan H. Stel, geboren en getogen in Hoogezand, leverde een interessant artikel aan over het boek dat hij volgend jaar zal gaan uitgeven onder de titel 'Klimaatverandering in de Middeleeuwen en nu' waarvoor hij o.a. terugkeerde naar zijn geboortegrond. Frits Kruse verhaalt uit zijn familiegeschiedenis onder de titel 'De Arbeider'. Tenslotte treft u nog een verhaal van Harte Ebels over het herstelplan voor het Rijksmonument Oosterpark en een tweetal reacties op in Pluustergoud nummer 43 verschenen artikelen. De redactie kan niet anders dan verheugd zijn over de vele gevarieerde artikelen die zijn aangeleverd en spreekt dan ook haar waardering daarvoor uit. Veel leesplezier en een voorspoedig 2017.

GEACHTE REDACTIE...

Van ons enthousiast lid Harry Buurma ontvingen we de volgende reacties op een drietal artikelen in Pluustergoud 43.

Een geweldige Pluustergoud ontvangen. Hierbij nog wat aanvullingen. Eerst over Wolters Likeurstokerij n.a.v. het artikel van Frits Meiring.

In mijn jeugd van voor de oorlog (ik ben van 1931) had 'Puutje' Wolters, zoals hij door ons werd genoemd, een kruidenierswinkel in het pand op de hoek van de Sluiskade en de Molensloot. Later was hier gevestigd de groentezaak van broer en zus Bakker. In de aangebouwde schuur achter de winkel van Wolters was waarschijnlijk een likeurstokerij, want daar hing altijd een dranklucht. Er stond van alles in de schuur, waaronder spullen voor een likeurstokerij. Diezelfde Wolters had ook een meubelzaak met de naam 'De Concurrent', gelegen aan de Hoofdstraat vlak bij de bocht na de sluis in Martenshoek. De dochter van Wolters, Marchien, was getrouwd met Klaas Jonker, die later de meubelzaak heeft overgenomen. De familie Jonker woonde even verderop naast het belastingkantoor in Martenshoek.

Dan een leuk voorval met Geert te Velde van de machinefabriek. 'Welgelegen'. Als jongen was ik geïnteresseerd in techniek. Daardoor liep ik vaak even binnen bij 'Welgelegen' en kreeg dan van Geert te Velde uitleg over zijn werkzaamheden. Dus wij kenden elkaar. Ik werkte van 1955 tot 1961 bij Volkswagenimporteur Pon in Amersfoort. Met een collega ging ik wel eens uit in Utrecht. Zo liepen we een café binnen en tot mijn grote verbazing zag ik daar Geert te Velde zitten. Ik er op af en meteen was het 'Buurmoa jong wat dust du hier nou, goa zitten'. Direct daarop een schreeuw naar de ober: 'Ober, twee klokjes'. Komt de ober er aan en vraagt: Wat bedoelt meneer? Ik zeg twee jonge jenever en daarna hebben we leuk zitten kletsen, in het Gronings natuurlijk.

Als laatste een aanvulling op het stuk 'Verhuizen' van Mien Westerdiep-Niemeijer. Jan Benes en mijn vader, Klaas Buurma, waren neven. Benes had destijds Buurma overgenomen. Jan Benes runde meelfabriek Benes aan de Zuiderstraat en mijn vader runde meelfabriek Buurma in Martenshoek. Hierdoor kwam Jan Benes vaak bij ons thuis. Ik hoorde dan ook vaak waar ze mee bezig waren. Ook kwamen wij wel bij de familie Benes. Jan zijn vrouw was voor ons Tante Zus en door anderen ook altijd Zus genoemd. Wij als kinderen vroegen dan aan onze ouders 'hoe heet Tante Zus echt'. Niemand wist het, maar nu weet ik het door het artikel in Pluustergoud. De naam was kennelijk te moeilijk om uit te spreken. Nu over het verzoek van Prof. Eerland aan Benes om zitting te nemen in het Werkcomité van de Provinciale Voedselcommissaris. Dit heeft hij dus wel gedaan. Hierdoor kon hij aan papieren komen om de voedseltransporten naar het Westen gedekt te krijgen. Jan Benes had ergens een ondergedoken vrachtwagentje geregeld en hier mee bracht hij met altijd wat kennissen de voedselpakketten, waar de brieven over gaan, naar het Westen. Ik heb de auto eens gezien, het was een Ford of een Chevrolet truck met een kleine laadbak van 2-3 meter lang met een huif van zeildoek er op. Eén van de kennissen was aannemer Mandema van Achter de Wal in Zuidbroek. Deze is bij een transport dodelijk verongelukt. Hij zat op de achterklep van de laadbak, toen de auto optrok, waardoor Mandema achterover op de grond viel en zeer ongelukkig terecht kwam. De transporten waren wel gevaarlijk, want Engelse Jachtvliegtuigen schoten op alles wat over de weg ging. Dus vond het transport altijd plaats bij slecht weer of 's nachts. Direct na de oorlog werd Jan Benes betrokken bij de voedselvoorziening en daarvoor kreeg hij een militaire rang, vandaar het uniform op de foto.

Naar aanleiding van de oproep van de heer Meiring in Pluustergoud nummer 43 stuurde de heer J.P. Wortelboer ons nog 2 logo's van de firma Wolters.

.....OPROEP!.....

Eén van onze trouwe lezers wil graag in bezit komen van de Pluustergoudnummers 1, 2, 4 en 19. Aangezien wij hem niet kunnen helpen, doen wij bij deze een oproep aan onze leden. Mocht u één of meer nummers beschikbaar willen stellen, neem dan contact op met de redactie. Bij voorbaat dank.

IN MEMORIAM WESSEL PUISTER

Sinds 2007 levert Henk Puister trouw tweemaal per jaar zijn bijdragen in het Gronings aan ons blad en sinds 2009 zijn die bijdragen gebaseerd op verhalen van zijn vader Wessel onder de titel 'Mit voader weerom noar vrouger'. Helaas is Wessel Puister op 8 september overleden en komt er een einde aan de mooie verhalen over vrouger. Door omstandigheden is de vorige bijdrage van 'Mit voader weerom noar vrouger' in overleg met Henk komen te vervallen, niet bevroedend dat er zo snel een einde zou komen aan het leven van Wessel Puister. In overleg met Henk, plaatsen we alsnog deze bijdrage met als afsluiting het gedicht dat Henk heeft voorgedragen tijdens de afscheidsbijeenkomst van Wessel Puister.

MIT VOADER WEEROM NOAR VROUGER (13)

Henk Puister

As k bie mien pa in woonkoamer zit hoal k op n zeker memint schriefblok, leesbrille en pènne tou mien tazze uut en k vroag hom of e zin het om mie over vrougerjoaren te vertellen. Oi is al n zet poesteg ('dempeg', zee zien moeke/mien opoe) en niks nait op streek. Mor ieder bod as k hom vroag hou of t der heergaait, den antwoordt hai van dat t nait minder wordt. Mor t wordt ook nait beter? wil k den waiten. Hai zegt den steevaaste dat t nait haard veuruut gaait. Hai mout zien meedsienenkuer van dokter hailmoal ofmoaken. En den kikt dokter weer. k Bin nait zo slim meer achter de poest dat k gain twij zinnen achternkaander zunder te stènnen en te piepen zeggen kin,' geft pa mie beschaaid. 'Ik kin t zittende of ja, dij proaterij mit die. Dat, tou mor: wat most waiten.'

'Ome Jakob, hè, joen oldste bruer, was n kaalme, bloudserieuze man mit n ingoud kerakter. Konst op hom baauwen en vertraauwen. Moeke het mie t zegd.' 'Klopt hailmoal,' is t antwoord. 'Dou Jakob van ambachtsschoule of kwam, is e aan t waark goan bie mesienefebriek Gorter op Maartenshouke. Hai huilp mit om motors in kustvoarders te baauwen. Dou Jakob zo'n negentien joar was mos hai in dainst. Bruier vruig aan kaptaain van kustvoarder of hai meschain as mesienist mitvoaren kon. Dat leek kaptaain wel wat tou, want omdat Jakob motor mit inbaauwd haar wos hai sekuur hou of boudel ree en voaren dee ja. Hai was der mit bekind.'Merak' was de noam van t schip woar hai op voarde...'

... Pa begunt aldernoast te koggeln en te housten...Hai lopt rood aan. 'Hai,' zegt e mit n zucht, 'bist morzo gain honderd...'

'...Negenteg komt eerst, pa. Dou t mor kaalmaan. Zel k joe n beetje wotter hoalen? Minsen van joen leeftied mouten goud drinken. Dat waai -je toch?' 'Hufst mie niks vertellen,' zegt pa. 'k Wait t wel, mor t komt der nait aaltied van, hè. Woar waren we bleven mit bruer Joppie.'

Ik kiek op mien schriefblok en zuik noar leste regels as pa wiedergaait van: 'Bruier Jakob het n joar of drie voaren. Dou ging hai mit n buutse vol sinten n joar noar zeevoartschoule tou in Stad. Omdat hai dou zien diplomoa haar vruig reder, dij Jakob inmiddels kon, of hai eerste mesienist worden wol op n nog te baauwen schip. Dij schip haitde van: 'Ariës'. Zo ging t aan.' n Zetje zit pa in gedachten en zwigt. k Denk aan mien ome Jakob. Aan t ènde van tachteger joaren van de veurege aiw is hai deur n ongenezelke zaikte uut tied komen. Hai verheugde zok zo op de joaren noa zien waarkzaam leven en wol van alles omhaands hebben. Veurberaaisels haar e al trovven. Mor t mog der nait van komen. Pa het kovvie moakt en mit muite lopt e

achter schoefkare noar zien proatstoule tou. Wie hebben elk n lekker bakkie troost veur ons stoan as pa mie bedudt dat k hom mor vraogen mout wat k nog meer waiten wil. 'Van joen aander bruijer, oom Henk, heb k wat toustuurd kregen, pa. n Hail reloas. Ome Jakob zien joardag vuil op twijentwenteg juni, luit oom Henk mie waiten. Bie joe thuus, aan Schewolderdiek, was t gewoonte dat ie op dij dag veur t eerst nije eerappels tou toene uut aten. Opoe, joen moeke, ging bie stammen langs en peuterde hier en doar n dikke eerappel vot. Der mos n beste praan komen, volgens joen jongste bruijer, want ie waren van dij dikke bunsels en aten as slootgroavers in dat wotterg goudje. Zat nog waaineg zetmeel in dij eerappels, hè.' 'Dat is zo,' herinnert pa zok. 'k Zai mien ol mins nog veuroverbogen bie stammen langs goan.' 'Den wuiren eerappels bakt in pankoukspane, mit n lekker sjelötje der deurhèn,' lees ik haardop van pepier. 't Wotter lopt mie in mond, man. Wat n lekker smodderpertij zel dat west hebben.' 'Dat was t ook,' antwoordt pa. Hai kniest en kikt begereg. 'Joen jongste bruijer, hai zel van 1935 wezen, schreef mie ook nog dat hai op zotterdag haile dag zien pa mithuulp om petreulie te verkopen. Hai verdainde n stuver veur n klipvol. Soamen mit aander kinder ging hai aan t 'prugeln'. Dit was n soort van hockeyspul. In t moalzaand van Schewolderdiek muiken zai van twij polten n doel. Liek tegenover muiken ze van twij polten krekt zo'n doel. t Speulveldje besluig zowat vatteg meter. (Hou groot of t veldje was lag aan t aantal kinder dij mitdee). Bie n tennesveld verzoamelden zai tennesbalen dij in sloot belaad waren. Stoeffbie, in Lutje Slochterbos, zöchten zai mitnkaander n geschikte bongel en dij dainde as hockeystok. Zai gaven bale n beste klap mit dij bongel en den runden zai deur grode stofwolken hèn deur t moalzaand. Dit aalmaal tou aarm verdrait van heur moekes. k Leuf, schreef oom Henk, dat wie t woord 'prugeln' van Duutse soldoaten overnomen haren.' 'Zol best kinnen, hur,' maint mien voader. 't Is al hail laank leden. Mor ik wil eerst even plazzen, jong, hur. Doe moakst der mor n mooi verhoaltje van. Bringst mie lege koppies even noar keuken tou en zetst ze tou aan raande tou vol mit wotter?' 'Goud,' zeg ik en k baarg mien schriefspullen op in tazze. Den goa k stoan om te doun wat voader mie vraogd het...

As ik uut tied bin

*Bin ik uut tied
treur den nait te slim,
treur den nait te laank,
dou mie dat nait aan.*

*Bin ik uut tied,
hoal den mit n gerust haart
herinnerns op mitnkaander
aan de persoon dij ik was.*

*Mag proat worden,
mag laagd en
zongen worden,
mor moak gain roezie –*

*omdat ik mit miezulf allain
hailmaal nait tegen dij stried kin
en van zo'n zörge vrij wezen wil
as ik uut tied bin*

De Arbeider

Frits Kruse

Pluustergoud nr 42 van december 2015 heb ik met veel plezier en dierbare herinneringen gelezen. In de uitvoerige verhalen van de beter gesitueerden in hun tijd (Stuut winkelier, Bodewes scheepsbouwers, mevrouw Kremer winkelier) mis ik deze keer een bijdrage van de grootste bevolkingsgroep in Hoogezand-Sappemeer, namelijk de arbeider (mensen zonder geld). Ik wil proberen dit een beetje recht te trekken vanuit mijn jeugd en eigen ervaringen.

Hoe wordt je arbeider? Als je geen geld, bezittingen, vermogen hebt van de vorige generatie(s), moet je werken voor de dagelijkse kost, woning en familie, en ben je arbeider (kunstenaars, schilders en overige kunstzinnige mensen en vrije beroeps beoefenaren even buiten beschouwing gelaten).

Mijn Opa (1880-1954) kwam als kind met zijn familie uit Duitsland via Nieuweschanen naar Winschoten waar zijn vader ging werken als schoorsteenbouwer. In 1902 trouwde hij met een meisje uit Drieborg. Mijn Opoe (1876-1949). Aanvankelijk wonen zij in Winschoten. 23 maart 1915 verhuizen ze naar een gemeentelijke huurwoning aan het Haltepad in Zuidbroek. (ooit de zandweg naar een halte van het Woltjerspoor). Zij kregen twee kinderen waaronder mijn vader Jan Kruse (1908-1978).

Mijn Opa werkte bij de boer. Hij is nog compagnon geweest van een bedrijf in de pluimvee-sector (kippengrit, broedmachines) en werkte later bij een Zweedse zadenfabriek Hilleschög (of zo). (1941). Door een grote groentetuin, het houden van konijnen, bijklussen, konden zij 'rondkomen'.

Jan kon goed leren en musiceren. Al tijdens de lagere school musiceerde hij (accordeon en viool) met leeftijdgenoten op het speelplein van de lagere school in Zuidbroek. Hij is een paar jaar naar de Franse school (voorloper van de MULO school) in Sappemeer geweest. Wanneer zijn moeder en vader ziek worden, moet hij op de transportfiets kippengrit rondbrengen van Delfzijl tot Ter Apel. Hij kan niet langer naar de Franse school gaan.

De belangstelling voor de muziek brengt hem naar het dansen in Veendam. Daar leert hij zijn moeder kennen. Zij trouwen jong en het is noodzakelijk dat ze gaan werken voor 'brood op de plank'. Jan krijgt een bedrijfsongeluk op de fabriek Motké in Zuidbroek, toentertijd een onderdeel van W.A. Scholten concern. De topjes van een paar vingers belanden in de maizena productie. Geen vergoeding van het bedrijf of van een ziektekostenverzekering.

Man en vrouw gaan werken in de landbouw. Inmiddels ben ik geboren en ga ik in de kindervan mee op het land. Wanneer het oogstseizoen voorbij is, pakken ze allerlei andere klussen op, zoals venten langs de weg met beschilderde vazen of met muziek. Ze worden echt werkloos en Jan moet werken in Jipsinghuizen ('Werklozen met schop op de nek naar de hel van Jipsinghuizen', aldus het Nieuwsblad van het Noorden vrijdag 27 januari 1989).

De hele week van huis en leven in keten op het werk. De beloning is fl 7,00 per week.

Af en toe wordt hij gevraagd om te musiceren op een bruiloft of partijtje. Dit wordt door zijn mede arbeiders verraden en wordt hij gekort op zijn loon met hfl. 1,00.

Wanneer W.A. Scholten schilders vraagt, solliciteert Jan en wordt aangenomen. Hij heeft voordien nog nooit een schilderskwast in zijn handen gehad. Gelukkig hoeft hij in het begin alleen maar de ijzeren balken te meniën.

Daarna werkt hij jarenlang bij het W.A. Scholten concern in het onderdeel Tonden, met name in de 'bulerij'. Dit wil zeggen balen aardappelmeel op de nek van de grote opslagloods over de weg een binnenschip indragen en stouwen. In drie schiften 06.00-14.00, 14.00-22.00 en van 22.00 uur tot 06.00uur.

Ze verhuizen naar Hoogezand waar zij een zijkamer huren van slagerij Van der Laan aan de 'Mizzemaarkt' Martenshoek. Jan hangt een reclamebord aan de muur 'musicus' en verdient af en toe bij voor bruiloften en partijen met zijn accordeon en trompet. Hij geeft soms vioolles aan particulieren. Sientje, zijn vrouw maakt na sluitingstijd de winkel en slagerij schoon. Verder is zij werkvrouw bij klompenhandel Vonk in Martenshoek.

Zij verhuizen op enig moment naar een zijkamer aan de Beukemastraat. Het is een woning van eierhandelaar L. Haarlemmer Martenshoek. Jan is in zijn schaarse vrije tijd inzetbaar bij Hotel Faber in Hoogezand voor controle bij de entree bij het dansen op zondag en andere festiviteiten. Hij vervult regelmatig de rol van toneelmeester en is regelmatig belast met decorbouw. Meer dan eens komt het voor, dat hij in de nacht thuiskomt van Faber en zich direct kan omkleden om naar de fabriek te gaan (vroegedienst 06.00-14.00 uur).

Door zijn werken bij het hotel, tijdens de jaarlijkse school- en andere feesten leert hij veel onderwijzend- en leidinggevend personeel kennen, zoals de directeurs van de Boerenleenbank (de heer Klaas Addens), de Twentse bank (Hein Plinsinga), Instituut Hommes (Büller) etc. Hij kan goed orde houden tijdens het optreden van de feestgangers.

Wanneer er een vacature is van conciërge bij de HBS in Sappemeer attendeert zijn vrouw hem daarop en eist na enige tijd niet eerder met hem naar bed te gaan dan dat hij solliciteert. Door zijn contacten via hotel Faber kennen de mensen die over de vacature moeten beslissen hem wel. Hij komt voor de vacature in aanmerking. En na enige tijd ook voor de functie van conciërge van de Handelsavond school (directeur Harm Meijer Veendam).

Hij is met zijn paar jaar Franse School nu eindelijk goed op zijn plek.

Hij heeft hier van 1951 tot 1972 met veel plezier gewerkt, maar wel dagelijks van 07.00 uur tot 22.00 uur (ook 's winters kachels verzorgen).

Foto: Archief H-S

UIT GROOTMOEDERS TIJD...

‘Van eigen land’ uitgegeven 1934

Mien Westerdiep-Niemeijer

Tegenwoordig wordt er veel aandacht besteed aan voeding, men eet te vet, kinderen en volwassenen worden te dik, maar ook in de jaren voor de 2e wereldoorlog werden er boeken geschreven over gezonde voeding. Van chips, cola enz. – de zgn. dikmakers – had men nog nooit gehoord! Onderstaand een voorbeeld uit die tijd, inclusief een uniek recept.

Ter inleiding

De melkveehouderij en zuivelbereiding behoren tot de oudste takken van volkswijlt in Nederland. Het is dan ook geenszins te verwonderen, dat ons land, mede dankzij de technische vervolmaking van de zuivelbereiding een internationale betekenis op zuivelgebied heeft verkregen; zijn geurige boter is ver over de landsgrenzen bekend, de kwaliteiten van zijn beroemde kaassoorten zijn zonder weerga en genieten terecht een wereldreputatie.

De voortreffelijke producten van eigen bodem: melk, room, boter en kaas verdienen thans meer dan gewone aandacht van het Nederlandsche volk.:

1e omdat van deze producten in het eigen land in veel ruimer mate een goed gebruik kan worden gemaakt;

2e omdat een juiste besteding van het huishoudgeld aan levensmiddelen, die een gezonde en smakelijke voeding met weinig uitgaven mogelijk maken, een gebiedende eisch is.

Een verhoogd en veelvuldiger gebruik van de natuurlijke bronnen van gezondheidsoogpunt wenschelijk. Immers van melk, room, boter en kaas, uitmuntend door smaak en aroma, heeft Professor van Leersum, tot voor enkele jaren Directeur van het Nederlandsch Instituut voor Volksvoeding te Amsterdam, o.m. verklaard:

‘Men zal dus moeten toegeven, dat er geen enkel voedingsmiddel onder de talrijke, die de natuur ons schenkt, is, waarvan zooveel goeds gezegd kan worden als van melk en hare nevenproducten, de boter en de kaas’

Indien de Nederlandsche huisvrouwen deze wenken willen zien als een krachtige hulp bij haar zorgen voor een juiste besteding van het huishoudgeld, voor gezond en goedkoop, doch niettemin lekker voedsel, en deze adviezen zullen opvolgen, dan kunnen de aan dit boekje bestede moeite ruimschoots beloond worden geacht.

In het vertrouwen, dat dit het geval zal mogen zijn, beveelt de Nederlandsche Zuivelbereiding dit boekje aan met een krachtige opwekking het telkens weer te raadplegen.

Zomerschotel

½ komkommer, 1 kleine ramenar, 10 radijsjes, ¼ liter zure room, of 1 liter karnemelk.

De komkommers en de ramenar schillen, de radijsjes schoonmaken en alles in dunne plakken snijden. Wat zout en Maggi-aroma toevoegen en opdienen en zuren room of hangop van 1 liter karnemelk.

Frisch en pittig.

Het huishoudelijk werk

Uit het boekje 'Zelfstandig werken' geschreven door J.C.W. de Boer, Directrice der vierde school voor vrouwenarbeid te Rotterdam.

Uitgave 1929 door Nijgh & van Ditmar's Uitgevers-Mij.

Hoe het huishouden werd gedaan in 1929!

Voorbeeld van een werkljst van dagelijks weerkeerend werk.

We veronderstellen dat het huis bestaat uit:

Eetkamer, zitkamer, 3 slaapkamers, keuken, trappenhuis.

Het werk wordt gedaan door 1 dienstbode met de hulp van de huisvrouw.

6½ uur	Opstaan, vuil-wateremmer leeggieten, bed afhaken en aan het werk gaan.
7-8 uur	Zitkamer dagelijksche beurt geven, het ontbijt klaar zetten. Ondertusschen thee zetten.
8-8½ uur	Ontbijten.
8½-9¼ uur	Ontbijt wegruimen en eetkamer doen. De huisvrouw regelt, wie de bedden opmaakt of wie eetkamer en ontbijt opruimen doet.
9¼-11¼ uur	De drie slaapkamers in orde maken.
11¼-12¼	Trappenhuis vegen en stof afnemen. Daarna helpen met koffie zetten en tafeldekken.
12¼-1¼ uur	Koffie drinken.
1¼-2½ uur	Koffiegoed afwassen, groenten schoonmaken, aardappelen schillen en keuken opknappen. Wanneer er een groote beurt aan een kamer gegeven moet worden, kan men hiermee om 11 uur beginnen, daar er dan eerst niets aan die kamer behoeft gedaan te worden.

Wanneer om 2½ uur alles klaar is, kan men aan het extra werk beginnen, zoals:

Koper poetsen, zilver poetsen, messen slijpen, strijken enz.

4½-5 uur	Helpen met eten koken en zooveel mogelijk alles opruimen.
5¼ uur	Tafel dekken.
6-6½ uur	Eten
6½-7¼ uur	Afwassen

Daarna zat voor het dienstmeisje de dag er waarschijnlijk op, want er staat niet in het boekje wat ze vervolgens mag gaan doen! De tijden zijn wel veranderd!

DE BEVRIJDING VAN WATERHUIZEN

Lineke van Geest

Als vervolg op onze beide reportages vanuit Westerbroek, over de Frieslandriegel of Assener Stellingen (PG. 42 en 43), in deze Pluustergoud een impressie van de bevrijding van het aangrenzende Waterhuizen. Onderstaand artikel werd welwillend beschikbaar gesteld door de redactie van de Harense Historische Kring Old Go. Het artikel verscheen in de 7e jaargang, nr. 1. (juni 2016) van het blad Harens Old Goud.

Naar aanleiding van het themanummer van Harens Old Goud over de bevrijding van Haren in april 2015, kwam dhr. Menno Oomkes met de opmerking dat er ook bij Waterhuizen het een en ander was gebeurd tijdens de bevrijding in 1945. Zijn herinneringen aan deze tijd, samen met die van dhr. Krieno Doornbusch, zijn hieronder samengevat.

De Waterhuizerbrug

Nadat in 1915 de Waterhuizerweg (vroeger Hooijdijk) verhard was, begon men met de bouw van een brug over het Winschoterdiep.

Hierdoor kreeg Haren een vaste verbinding met Waterhuizen. Tot 1916 moesten de mensen en het vee met een pontje het kanaal over. Op 1 april 1916 werd Tjeerd Veenstra aangesteld tot brugwachter en bleef dat tot aan zijn

pensioen in 1954. Wel kreeg hij te maken met twee typen bruggen, daar de eerste, een draai-
brug, in 1945 door de Duitsers werd opgeblazen en de latere een ophaalbrug werd.

In 1950 werd er begonnen met het verleggen van het Winschoterdiep en in het verlengde daarvan het omleggen van de Waterhuizerweg, zodat de nieuwe ophaalbrug in het verlengde hiervan kwam te liggen.

In 1969 kwam de strook ten zuidwesten van dit verlegde Winschoterdiep tot aan de spoorlijn bij de gemeente Hoogezand, zodat Haren weer een stukje grondgebied verloor. De oorspronkelijke draaibrug scharnierde in de lengte van het kanaal vanuit een stevig bruggenhoofd in het midden, zodat er twee vaargeulen ontstonden voor rechts en links verkeer.

De Bevrijding van Waterhuizen vanuit Haren

Op vrijdagmorgen 13 april 1945 kwam er een groep Duitse soldaten en Russische krijgsgevangenen met paard en wagen aangereden vanuit Haren. Zij monterden blokjes springstof, zo groot als pakjes boter, aan de brug. Tegen twaalf was alles klaar en ging de groep weer weg, richting Hoogezand. Dit nadat ze de omgeving gewaarschuwd hadden voor de explosie. Alle

ramen werden zo goed mogelijk gebarricadeerd. Om ongeveer 15.30 uur kwam er een Duitser op de fiets aan, de brug werd even buiten de wal afgedraaid en de lont aangestoken. De Duitser maakte dat hij wegwam, er volgde een enorme knal en de brug lag in tweeën. Een rondvliegend stuk metaal trof dhr. H. Georg. Hij dacht in de berm beschutting te vinden, maar werd helaas geraakt en op slag gedood.

Tot ongeveer 18.00 uur bleef het verder rustig. Echter plotseling kwam er een konvooi Duitsers op boerenwagens met paarden ervoor. Zij waren op de vlucht vanaf Groningen, reden langs het kanaal en wilden links afslaan, de Woortmansdijk op, richting Engelbert. Tegelijkertijd kwamen er vanuit Haren zeven Canadezen in een carrier, die op de kapotte brug stootten en meteen op de Duitsers begonnen te schieten.

Twee Canadezen staken snel in een roeibootje het kanaal over en gaven de Duitsers de volle laag vanaf de staldeur van de boerderij van de fam. M. Oomkes en daarna ook vanuit een stukgeslagen keukenraam van de fam. De Vries. Een aantal paarden van het Duitse konvooi werd doodgeschoten, één paard kwam los en sloeg op hol richting Engelbert.

Nu wilde het geval dat boer Aldershof met nog een paar mannen en paarden niets vermoedend de Woortmansdijk afkwam en zij zich plotseling middenin de vuurlinie bevonden. Gelukkig vielen er geen slachtoffers, maar de Canadezen dachten dat er nog meer Duitsers in de achterliggende boerderij van Jan Steen zaten en schoten zijn boerderij in brand. De koeien konden nog net losgemaakt worden en naar buiten gebracht. Hier lag nog een hoop suikerbieten, die niet afgevoerd had kunnen worden en nu als veevoeder verkocht werd. De koeien deden zich die nacht hieraan zo tegoed, dat ze de volgende dag dronken in de wei liepen en geen melk gaven. Maar wat gaf het, Waterhuizen en Haren waren bevrijd!

Zaterdag 14 april pakten de Canadezen nog meer Duitsers op, die op de vlucht naar Delfzijl soms in hun eigen gegraven tankgrachten vastliepen. Toen een groep krijgsgevangenen Duitsers bij Waterhuizen in een praam het kanaal werd overgezet, begonnen ze van blijdschap hun volkslied te zingen en hun wapens in het water te gooien. Ook zij waren opgelucht dat de oorlog voorbij was.

De volgende dag heeft de plaatselijke bevolking de doodgeschoten paarden geslacht om zo hun voedselvoorziening weer op peil te brengen.

Na de bevrijding

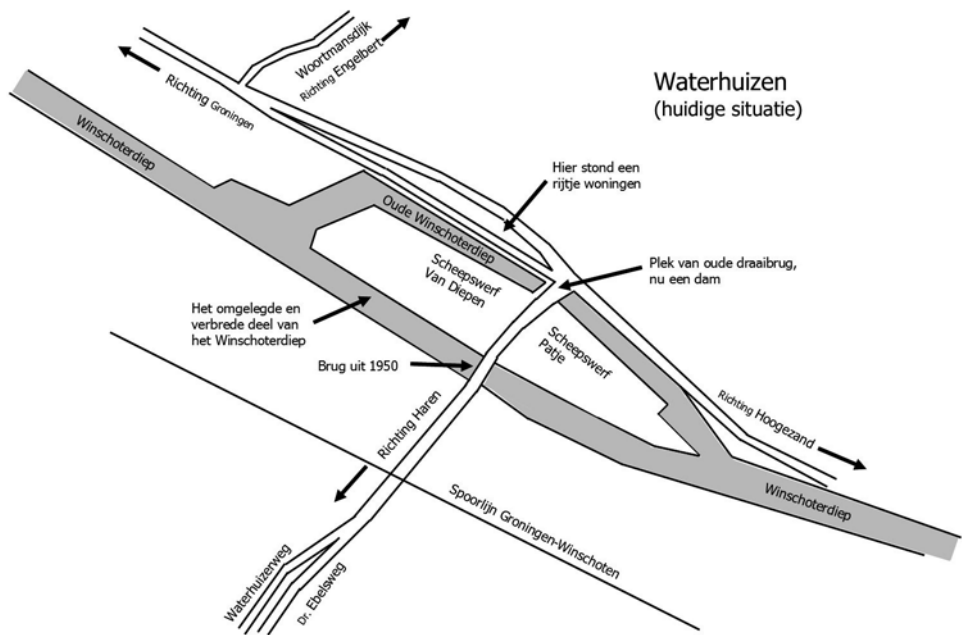
Pas in 1950 bouwde men een nieuwe brug over het nieuw verlegde gedeelte van het Winschoterdiep. Verkeer en bewoners die het Winschoterdiep over wilden steken maakten tot die tijd gebruik van een schuit die van de ene naar de andere oever voer. Het was geen officiële pont. Op de plek van de oude draaibrug kwam een dam, waardoor er twee doodlopende stukjes van het oude Winschoterdiep ontstonden. Deze zijn nog altijd zichtbaar en in gebruik bij scheepswerven. In de jaren 1969-'70 is de aanleg van de Dr. Ebelsweg gerealiseerd. De Waterhuizerweg werd toen een ventweg.

Geraadpleegde bronnen:

‘Stampende laarzen en brencarriers in de Woldstreek’ in ‘Vrouger’, blad van Historische Vereniging Scharmer-Harkstede en Omstreken, juni 2015

En het boek: ‘De school en de geschiedenis van Waterhuizen’ 1987

De redactie van Pluustergoud dankt haar collega's van Harens Old Goud voor het welwillend beschikbaar stellen van deze bijdrage!

DE GESCHIEDENIS VAN HOOITES BEUKEMA (vervolg)

voormalig strokartonfabriek te Hoogezand

door Jan Douwe Bakker

Naar aanleiding van het artikel over Hooites Beukema in Pluustergoud van juni 2016 en vervolgens de artikelen in de HS krant, de Veendammer en het Dagblad van het Noorden is er veel nieuwe en waardevolle informatie binnengekomen en zijn er nieuwe contacten gelegd. Marten Tamling uit Hoogezand was een van de eerste personen die mij benaderde via Daan Hulsebos van de Historische Vereniging. Marten heeft al eerder onderzoek gedaan naar de beginperiode van Hooites Beukema omdat zijn overgrootvader Hamme Hinderk Tamling en zijn zwager Johann Janssen bij Hooites Beukema gewerkt hebben.

*(Bron foto: Marten Tamling)
Tamling (links) en Janssen (rechts) woonden oorspronkelijk in Ost-Friesland. Deze mannen zijn erg belangrijk geweest in de beginperiode van Hooites Beukema. Jacob Jan Beukema en Roelof Hooites hadden namelijk geen ervaring in de 'stropapier' industrie.*

Dat was de reden dat de beide zwagers werden gevraagd te verhuizen naar Hoogezand. Onder technische leiding van Johann Janssen werd de fabriek aan het Kalkwijksterdiep in 1869 gebouwd op grond gekocht van vader, Ipe Annes Hooites.

Het verhaal gaat dat de fabriek op de plaats van de voormalige werf van Ipe Annes Hooites is gebouwd, echter uit informatie van het Kadaster van voor 1869 blijkt dat de werf van Hooites (1) gevestigd was aan het Winschoterdiep.

Even verderop richting Sappemeer was de werf van Meursing (2) gevestigd. Aan de andere kant van het Winschoterdiep liep vroeger de weg van Groningen naar Winschoten. De fabriek werd op de grond ten oosten van het Kalkwijksterdiep (X) gebouwd.

*(Bron foto: Marten Tamling)
Vanwege zijn grote verdiensten bij Hooites Beukema is in 1896 de zilveren eremedaille in de orde van Oranje Nassau aan Johann Janssen verleend.
Johann Janssen was achtereenvolgens 'baas', opzichter en tot zijn overlijden directeur van Hooites Beukema.*

Naast grootvader Hamme Hinderk Tamling en oom Johann Janssen heeft ook de opa van Marten Tamling, Johann Tamling, gedurende ongeveer 40 jaren in verschillende technische functies bij Hooites Beukema gewerkt. Bij zijn afscheid in 1922 was hij technisch leider, welke functie hij ongeveer 6 jaren heeft vervuld. Zie onderstaande verklaring:

In 1922 was de eigenaar Anne Hooites Meursing. De kantooruren waren in 1922 van 9 tot 12 en van 14 tot 19 uur. Op een briefhoofd uit 1929 is te lezen dat in die tijd de kantooruren van 9 tot 12.30 en van 14 tot 18 uur waren.

Behalve Marten Tamling hebben ook een aantal familieleden van 'oud' werknemers contact opgenomen en personen die verhalen hebben verteld in verband met de fabriek. De verhalen zijn o.a. te lezen

op de pagina 'Anekdoten, herinneringen en verhalen over Hooites Beukema' op de website. Zie: <http://www.hooitesbeukema.nl/informatie/anekdotes/>

Mevrouw Buikema uit Hoogezand heeft bijvoorbeeld een kopie van de familiegeschiedenis aangeleverd over de familie Beukema. De familie Buikema en de familie Beukema zijn nakomelingen van de familie Boijkema.

Mevrouw Broekema heeft allerlei oude vrachtbrieven, formulieren, etc. van de Combinatie opgestuurd. Haar man was storrijder. Bijzonder is dat de storrijders vroeger zelf het stro op de vrachtwagens moesten laden.

Jan-Paul Wortelboer (oud-notaris te Bedum) tipte o.a. over een akte van een lening uit 1883 van 1000 gulden van Hooites Beukema aan Wiebe Heerdt voor een schuitje 'Onrust' genaamd. Zijn laatste vondst is een testament van Jacomijna Meursing uit 1901 met een 'Legaat tegen inbreng'. Zijn uitleg over een 'Legaat tegen inbreng' staat op de pagina 'Historie'. Ook heeft Jan-Paul een akte uit 1895 gevonden die regelt hoe Jacomijna Meursing alleen eigenaar wordt van Hooites Beukema.

Jan Pieter de Groot leverde o.a. twee krantenartikelen. Eén artikel uit 1889 over het feest ter gelegenheid van het 25-jarig huwelijksfeest van het echtpaar Beukema en een artikel over een bijzonder gebeurtenis in 1929. In april van dat jaar werd gevierd dat de 71-jarige IJlle Barelds 60 jaar onafgebroken in dienst was bij Hooites Beukema. De jubilaris en echtgenote werden op bijzondere wijze gehuldigd; per Landauer werden ze van huis gehaald en naar kantoor gebracht. Bij de festiviteiten waren de commissaris van de N.V., Janke Meursing-Boon, de beide directeurs, de heren Wijbrandus en Kornelis Hooites Meursing met hun echtgenotes, het volledige kantoorpersoneel en de chefs van de verschillende afdelingen aanwezig.

Op een topografische kaart van na 1870 staat Hooites Beukema ten onrechte als 'Aardappelmeelfabriek' aangegeven. Ook het station staat op de kaart. Het Oosterpark staat er nog niet op omdat dit park na 1930 is aangelegd.

In een toespraak roemde Wijbrandus Meursing het grote plichtbesef van Barelds en deelde mede dat ondanks dat de fabriek geen pensioenregeling kende de directie had besloten hem op zijn volledige loon te pensioneren. Bovendien ontving hij een gouden horloge met ketting en een penantkast.

(Bron Nico Jan Meihuizen)

Een foto met de jubilaris en leidinggevend personeel van Hooites Beukema. Indien u personeelsleden op de foto herkent dan vernemen wij dat graag. De namen van de familieleden zijn bekend.

De vraag over waar de eigenaren en familie van Hooites en Beukema vroeger in Hoogezand gewoond hebben, gaf voor enkele adressen geen probleem, zoals bijvoorbeeld de woning/boerderij waar Jacomijna Meursing (vrouw van Roelof Hooites), broer Anne Hooites Meursing en zijn zonen Wijbrandus en Kornelis Hooites Meursing zijn geboren. Dat komt omdat deze boerderij volgens oude kadastergegevens van 1832 (te bekijken op internet) reeds in het bezit was van de ouders van Jacomijna en Anne Hooites Meursing. Dit adres is nu Hoofdstraat 47, het tankstation Poortman.

Volgens de kadastergegevens van 1832 zijn veel woningen aan de Hoofdstraat veranderd van eigenaar en daarom zijn veel van de adressen moeilijk te traceren.

Een bijkomend probleem is dat in het verleden woonadressen om de zoveel jaren door de gemeente gewijzigd werden. Van de villa 'Vrede en Rust' aan de Hoofdstraat waar Jacomijna Hooites-Meursing rond 1880 gewoond heeft bestaan foto's, waardoor dit adres wel bekend is. Harm Jan Frese heeft o.a. bij het archief in Hoogezand Sappemeer uitgezocht wie in welke woning in Kielwindeweer gewoond hebben en ook de achtereenvolgende adressen per woning. Misschien dat de Historische Vereniging iemand of meerdere personen enthousiast kan maken om onderzoek naar de adreswijzigingen in Hoogezand te doen. Teade Smedes van het archief van Hoogezand Sappemeer zal vast bereid zijn medewerking te geven.

Na juni 2016 is de website aangevuld met o.a. een pagina 'Anekdoten', een pagina over de eigenaren van Hooites Beukema en een overzicht in foto's.

Verder is er een aparte pagina gewijd aan het familiegraf van Hooites en Beukema op de Hervormde begraafplaats te Hoogezand. Helaas is dringend onderhoud gewenst aan het familiegraf. Misschien dat iemand van de lezers een mogelijkheid ziet om geld te generen zodat het graf onderhouden kan worden, mogelijk via vrijwilligerswerk. Het familiegraf is een Rijksmonument.

Vanwege veel nieuwe informatie is de tekst van Pluustergoud van juni 2016 aangepast. Deze nieuwe tekst is op de website te lezen, zie: <http://www.hooitesbeukema.nl/historie/pluustergoud2/>

Verder wordt er gewerkt aan een gedrukte versie van de tekst. Degene die geïnteresseerd is kan een e-mail sturen naar HooitesBeukema@videowerk.nl. Indien u geen e-mail heeft en toch de geprinte versie of het boek tegen betaling wil ontvangen kunt u contact opnemen met mijn zuster Janneke Bakker (telefoonnummer 0592-542670) en/of haar antwoordapparaat inspreken. Dit telefoonnummer kunt u ook gebruiken als u aanvullende informatie over Hooites Beukema heeft.

Het onderzoek naar de voormalige strokartonfabriek is nog gaande.

Mocht u informatie, foto's, films, anekdoten, artikelen en/of aanvullingen of verbeteringen hebben over Hooites Beukema dan graag een reactie naar HooitesBeukema@videowerk.nl.

EEN HERSTELPLAN

voor het Rijksmonument Oosterpark

Harte Ebels

Het Buurtcomité 'Oosterpark het moet Beter' heeft een herstelplan voor het Rijksmonument Oosterpark laten maken. Hiervoor hebben de vrijwilligers van het Buurtcomité de hulp ingeroepen van de Koninklijke Nederlandse Heide Maatschappij (KNHM). Met de financiële ondersteuning van de KNHM is het herstelplan opgesteld door Leonieke Heldens, landschapsarchitect van Arcadis.

Het Oosterpark is in de jaren 30 van de vorige eeuw aangelegd als onderdeel van het uitbreidingsplan tussen de bebouwingslinten langs het Winschoterdiep (nu Hoofdstraat) en de spoorlijn en is een parel in Hoogezand-Sappemeer. In 2001 is het park aangemerkt als een Rijksmonument. Door achterstallig onderhoud en beheer is het park in verval geraakt. Belangrijke zichtlijnen zijn verdwenen en de diversiteit aan beplanting is verloren gegaan. Dit is de aanleiding geweest om het Buurtcomité op te richten. Met het gereed komen van het herstelplan is een belangrijke stap gezet voor het herstel van het Oosterpark. De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) heeft het initiatief en de aanpak van het herstelplan een voorbeeld genoemd van hoe de RCE graag ziet dat een herstel van een rijksmonument wordt opgepakt. Dit is erg belangrijk omdat de RCE ook een subsidiërende instantie is. De gemeente heeft als eigenaar van het park een tuinhistorisch onderzoek laten uitvoeren. In dit lijvige rapport is op basis van het uitgebreide archiefonderzoek van secretaris Rozema van uw historische vereniging de volledige geschiedenis van het Oosterpark beschreven. Deze geschiedenis is een belangrijke input voor het herstelplan.

Het herstelplan beschrijft alle deelfacetten van het park. De padenstructuur, de bomen, de borders en de waterpartijen. Van alle deelfacetten wordt aangegeven hoe het park weer terug kan worden gebracht in de mooie staat die het altijd heeft gehad. Vooral in de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw was het park prachtig omdat de aangebrachte beplanting volledig was volgroeid. De borders werden in die tijd steeds opnieuw ingepland en voor menig bruidspaar was dit de locatie om trouwfoto's te maken. Het buurtcomité heeft de uitgangspunten van het herstelplan besproken met de bewoners van het park. De opmerkingen uit de vergadering met de bewoners zijn verwerkt in het uiteindelijke ontwerp. De gemeente staat als eigenaar van het park

achter de plannen van het Buurtcomité. Er is door de gezamenlijke inzet ook enthousiasme ontstaan bij de gemeente om het park weer te herstellen in de oude glorie. Bij het herstel van het park zal ook worden gekeken naar nieuwere soorten die minder gevoelig zijn voor ziekten en minder onderhoud vergen. Het beheer van het park kan nu worden afgestemd op het herstelplan. Met de inzet van de beheerskosten en te verkrijgen subsidies zullen de herstellkosten moeten worden opgebracht.

HAAK - IN!

Wim A.H. Rozema

Wij geven vanavond

Een U.L.O.-revue (van toen en nu)

En zingen samen

Vol vreugd' met u (van toen en nu)

Wij spelen en zingen, met ernst en met jool:

Van oud en nieuw, van toen en nu, uit onze school.

Onlangs kreeg de redactie een telefoontje uit Siddeburen. Eén van onze leden was in het bezit van een fotoalbum. In dit album, ooit eigendom van de heer A.J. ter Heide, een verslag met 63 foto's van een schoolreis naar Ameland van 18 t/m 23 juli 1949, door 90 leerlingen, leidsters en leiders. Onder leiding van gymleraar Ter Heide verbleven de leerlingen van de Openbare ULO-School te Sappemeer in kampeerboerderij 'De Blieke'.

Achter in dit album ook een aantal interessante documenten betreffende de gerestaureerde ULO-school te Sappemeer. Een krantenknipsel van 28 april 1951 vermeldt :

'In aansluiting op de officiële opening van het gerestaureerde gebouw van de openbare ULO-school te Sappemeer, werd op 11 dezer een feestelijke ouderavond gehouden, waarbij met veel succes een revue werd opgevoerd, samengesteld door en ingestudeerd o.l.v. de heer A.J. ter Heide, gymnastiekleraar aan die school. Daar er ook thans nog veel belangstelling voor deze revue bestaat, is met instemming van de docenten van de ULO-school besloten een heropvoering te geven, en de opbrengst van die heropvoering zal worden overgedragen aan de bekende 'haak-in-actie' voor de kankerbestrijding. Aan deze revue wordt door ruim 100 leerlingen meegewerkt. De revue, getiteld 'van toen ... en nu' bestaat uit een serie schetsen uit het schoolleven van vroeger en de laatste tijd, in 18 taferelen. In één der volgende nummers zullen wij het bedrag melden, dat aan de genoemde actie kon worden overgedragen'.

De U.L.O.- school in Sappemeer
Daar helemaal in Kleinemeer
Die heeft een club voor groot en klein,
't Is de N.I.O.-club, die mag er zijn.

N.I.O., Nio is de naam
Ni-o, Ni-o, voor ons allen saâm
Wij willen krachtig samenwerken
Om onze vriendschap te versterken.
Niet alleen maar met het woord,
Maar met de daad, zoals dat hoort!

'De oorspronkelijke opzet van deze revue was, dat hij alleen opgevoerd zou worden voor de ouders der leerlingen van de Openbare U.L.O.-School te Sappemeer, ter gelegenheid van de opening der verbouwde U.L.O.-School in Kleinemeer. Deze opvoering had echter zoveel succes, dat er thans een tweede opvoering gegeven zal worden van deze revue, maar nu met het doel om zoveel mogelijk gelden te verzamelen voor de ons zo wel bekende 'HAAK - IN' actie, ten bate van de Kankerbestrijding. Het is daarom, dat u verzocht wordt, welwillend te staan tegenover datgene wat u geboden wordt, vooral ook omdat de uitvoering geschiedt door amateurs, n.l. allen leerlingen van de U.L.O.-School, die echter bezielde zijn van deze ene gedachte : wij doen wat wij kunnen om een steentje bij te dragen voor dat grote doel : DE KANKERBESTRIJDING', aldus gymleeraar Ter Heide in het voorwoord van het programma-boekje.

De heer W. Westerhof, het hoofd van de Openbare U.L.O.-School te Kleinemeer:

'Bij de opening van de gerestaureerde U.L.O.-School in Kleinemeer, werd een feestelijke ouderavond gehouden, waarvoor een revue was samengesteld, die algemeen in de smaak is gevallen. Hoewel er enige bedenkingen zijn tegen een herhaling in ruimere kring dan de School, menen wij toch, dat er belangrijker voordelen tegenover staan. In de eerste plaats weten nu alle medespelenden iets over de kankerbestrijding en zetten ze hun beste beentje voor om de avond ten bate daarvan te doen slagen. In de tweede plaats zien ook de toeschouwers, die niet tot de kring van de Openbare U.L.O.-School behoren, een schoolrevue, die er zijn mag. De baten van deze revue-avond worden slechts weinig door onkosten gedrukt. Voor het goede doel werd namelijk de zaal kosteloos ter beschikking gesteld, alle medewerkers, grimeur en musici inbegrepen, werken gratis, de advertenties zijn geplaatst tegen een belangrijke reductie en de ouders willen een deel van hun ontvangsten afstaan.

Dit is een samenwerking, die een mens warm maakt van binnen. De Heer A.J. ter Heide, die als samensteller van de revue de voldoening van een geslaagde feestavond al heeft gesmaakt, komt de eer toe, hier als initiatiefnemer naar voren te worden gehaald.

Moge de heropvoering van de U.L.O.-revue een welwillend onthaal vinden!'

Van toen .....en nu

ZATERDAG 28 April 1951

Revue in 18 tafereelen, met na het achtste tafereel een pauze.

Medewerkenden : Meer dan 100 leerlingen van de Openbare U.L.O.-School te Sappemeer.

Samenstelling en regie : A.J. ter Heide.

Vocale leiding : J. Grasmeijer.

Piano-begeleiding : Mej. J. van Tilburg.

Orkest o.l.v. J. Smedes Jr.

In de pauze worden loten verkocht, waarvan de opbrengst eveneens ten goede komt van de
'HAAK – IN' Actie.

De prijzen zijn vervaardigd door de leerlingen der U.L.O.-School.

Gezellig Bal Na

Johan Bodegraven

In maart 1950 begon de NCRV aan een serie radiouitzendingen o.l.v. Johan Bodegraven om geld bijeen te krijgen voor het Koningin Wilhelmina Fonds voor de kankerbestrijding. Deze hulpactie, 'Haak-in' genaamd, werd afgesloten met een avond in het Concertgebouw te Amsterdam. In de Grote Zaal zaten 2400 mensen, een doorsnee van het hele Nederlandse volk. In de zaal zaten, naast de 'gewone' bezoekers, mensen in diverse nationale klederdrachten en beroepsuitrusting: o.a. een duiker, verpleegsters, bakkers. Op het podium zat een orkest en stond presentator Bodegraven en op het podium was het een komen en gaan van diverse personen, die vóór de microfoon hun bijdrage aan de actie kwamen aanbieden: werkers in het bouwbedrijf, Amsterdamse schillenophalers, kleuters die een rijmpje uit hun hoofd hadden geleerd. Mej. J.G.M.M. Geldens, de secretaresse van prinses Wilhelmina, las een persoonlijke boodschap van Wilhelmina voor en overhandigde Bodegraven een door haar (Wilhelmina) gesig-

neerd portret. Bodegraven sprak een dankwoord en gekostumeerde kinderen kwamen op: ze trokken in optocht door het middenpad en presenteerden op het podium het eindbedrag van de actie.

KWF Kankerbestrijding is opgericht in 1949. Koningin Wilhelmina ontving bij haar gouden regeringsjubileum in 1948 een Nationaal Geschenk. Zij besloot dit bedrag van 2 miljoen gulden te bestemmen voor de bestrijding van kanker. Hiermee was het Koningin Wilhelmina Fonds een feit. In maart 1949 is de Stichting Koningin Wilhelmina Fonds opgericht om dit geld te beheeren. In dezelfde maand heeft een groep Amsterdamse notabelen de Vereniging tot Steun aan het Koningin Wilhelmina Fonds in het leven geroepen met als doel geld in te zamelen.

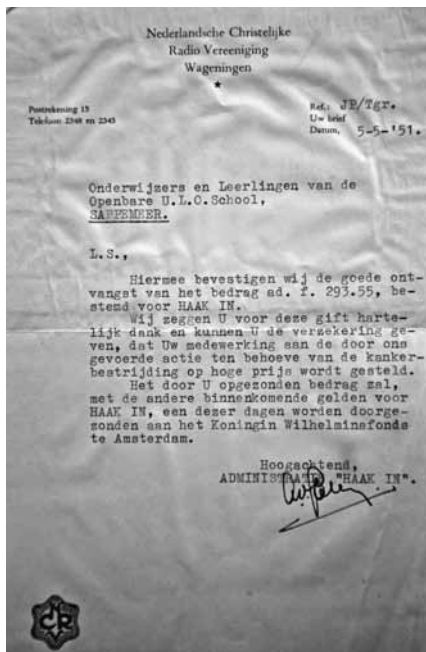
Johan Bodegraven presenteerde in 1951 voor de NCRV de Haak in - radioactie voor het Koningin Wilhelmina Fonds met zoveel sympathieke passie, dat het KWF meteen drie miljoen gulden rijker werd. Nederlandse bouwvakkers besloten in Hilversum een huis te bouwen dat Bodegraven tot aan zijn dood in 1993 heeft bewoond.

Op maandag 30 april 1951 kon het Nieuwsblad van het Noorden melden:

ULO-school Sappemeer haakt in

Zaterdagavond werd door leerlingen van de Openbare Ulo-school te Sappemeer in het hotel 'Struvé' een heropvoering gegeven van de schoolrevue 'Van toen ... en Nu', thans ten bate van de 'Haak-In' actie. Voor een geheel gevulde zaal, die spoedig in goede stemming verkeerde, mede dank zij het optreden van een mandoline-orkest o.l.v. de heer Holtman, werden de 18 scènes waaruit de revue bestaat in vlot tempo uitgevoerd. Aan de revue werkten meer dan 100 leerlingen mede. Het zou te ver gaan alle taferelen afzonderlijk te bespreken. In het bijzonder vielen in de smaak het samenspel van Truus Fledderman en Mia Scholtens, de voordracht van Grada Visser, de 8 jongelui, die op kostelijke wijze de docenten uitbeeldden, Henk Son als ouderwets gymnastiekleraar met zijn keurkorps, de scène met het paard van ome

Loeks op de biologieles en Geert ten Hove in verschillende rollen. Opvallend was het medeleven van de jeugdige uitvoerenden wanneer ze als schoolklasse, als schoolclub of als zanggroep op het toneel in actie waren. Het publiek leefde enthousiast mede met de lotgevallen en de toestanden van de oude school in Kleinemeer en het was dan ook niet te verwonderen, dat de opbrengst van deze avond meeviel. Met inbegrip van de verloting en na aftrek van de voorlopig geraamde kosten bleek het saldo, dat aan 'Haak-In' zal worden overgedragen f. 293,55 te zijn. Dit resultaat is een bevrediging voor de leerlingen en docenten en speciaal voor de heer Ter Heide, die het initiatief voor deze avond had genomen en die tevens de samensteller van de revue was. Het hoofd der school, de heer W. Westerhof, bracht in een kort slotwoord dank aan allen, die hun medewerking geheel belangeloos aan deze buitengewoon geslaagde avond hebben gegeven. De avond werd besloten met bal.

GEMEENTE HOOGEZAND-SAPPEMEER

Koninkrijk der Nederlanden
Tel. Gen. hok. 2031
netnummer: K5980

Aan

de K. G. J. in Hende
Randstaal 132
Sappemeer

Uitbreiden
Uitbreiden
Uitbreiden

HOOGEZAND.

Datum: *25 April 51*

Onderwerp:
Vermakelijkheids-
belasting.

Wij delen U mede, dat ontheffing van de
betaling van vermakelijkheidsbelasting wordt
verleend voor het houden van
de gebouwen *aan zonne*
in *het stadhouders* te *Sappemeer*
op *28 April 1951*

Burgemeester en Wethouders der
gemeente Hoogezand-Sappemeer.

typ. J.
coll. 2.

secretaris.

MURA 5173

In het Handelsblad van 26 mei 1951 lezen we:

'De Haak-In-Actie heeft meer dan tweeënhalf miljoen gulden opgebracht. Dit werd bekend gemaakt op de slotavond in het Concertgebouw te Amsterdam. Dit buitengewone resultaat is voor de kankerbestrijding van groot belang. Nu zal niet alleen het nodige radium kunnen worden aangeschaft, maar ook een hoog-voltage-apparaat, dat een half miljoen gulden kost. Verder kan het research-werk worden uitgebreid en kunnen kankerspecialisten worden opgeleid, aldus mr. A.B. Roosjen, de voorzitter der N.C.R.V., die het bedrag met een oorkonde aan de burgemeester van Amsterdam, mr. D'Ailly, overdroeg'.

Nog steeds een zeer actueel thema:

Een volledig etmaal lopen voor onderzoek naar kanker. Daaraan deden afgelopen voorjaar zo'n 1300 mensen mee in het Gorechtpark in Hoogezand, in de vorm van een estafette waarbij ze het stokje steeds aan de volgende loper geven. Het geld dat ermee wordt opgehaald, komt ten goede aan kankeronderzoek van het KWF. Eregasten liepen met fakkels een ronde over het parcours. Bezoekers ontstaken kaarsenzakken met een eigen boodschap. De gemeenten Hoogezand-Sappemeer, Slochteren en Menterwolde hebben de handen ineen geslagen en besloten om samen het KWF evenement Samenloop voor Hoop te dragen. Het gebeuren, Samenloop voor Hoop H-S, vond voor de tweede keer plaats in de gemeente Hoogezand-Sappemeer. Vooruitlopend op de gemeentelijke herindeling nam ons lid en wethouder Oetra Gopal van de gemeente Hoogezand-Sappemeer het initiatief om met de wethouders Lian Veenstra (Menterwolde) en Nico Stok (Slochteren) in gesprek te raken over een mogelijke samenwerking. Beide wethouders reageerden enthousiast en verlenen graag hun medewerking aan dit goede doel. De Samenloop voor Hoop is een evenement waarbij de strijd tegen kanker gesymboliseerd wordt door een 24-uur durende loop. Diverse gemeenten in Nederland organiseren een Samenloop voor Hoop, waaronder de gemeente Hoogezand-Sappemeer. De eerste Samenloop voor Hoop vond plaats in 2014 en bracht maar liefst € 55.000,- euro op. Dit jaar was de opbrengst bijna het dubbele: € 98.759,98.

Nr 73 POSTGIRO AF

Postrekening nr 53282

Gemeente Ontvanger van
Hoogezand-Sappemeer
te Hoogezand-Sappemeer

Kennisgeving van afschrijving van:

293 Gld 55 Ct
(in cijfers)

overgeschreven op prk. 15
van M.C. R.V.

te* Silversum

Aantekeningen voor de opdrachtgever zelf

1.9. Haak in
opbrengst reuze
avond Openbare
U. G. R. K. H. O. L.
Sappemeer

G 15

DE GESCHIEDENIS VAN ‘HUISJE 92’ van Klein Scheveningen

Jan Beukema

In april 2013 worden wij, Saskia en Jan, eigenaar van zomerhuisje nr. 92 op het terrein van WSV Klein Scheveningen aan het Zuidlaardermeer bij Kropswolde, Hoogezand-Sappemeer. We horen van de verkopers dat dit huisje, samen met huisje nr. 75 (‘Op’t end’), van Ameland zou zijn gehaald rond 1943 en op de huidige plek zijn neergezet. Zelf ontdekken we ondertussen op internet een oude zwart-wit foto uit 1944 van ons huisje met een vrouw met vier kinderen er op. In oktober 2013 begin ik een zoektocht naar de geschiedenis van ‘ons huisje’. Na het plaatsen van een berichtje in de rubriek ‘Ik zoek’ van het Dagblad van het Noorden in november 2013 komen er interessante e-mails binnen over oud-bewoners van ons huisje. Maar ik krijg ook interessante informatie over andere vakantiehuisjes van voor de oorlog op Ameland. Verrassend veel Groningers uit de stad en provincie (veelal winkeliers) blijken er een huis te hebben gehad. En na het plaatsen van een artikel op twee Amelandse websites komen er ook reacties uit de rest van het land. Zo blijkt er een vooroorlogs huis van Ameland nu in Renkum te staan. En met hulp van een lokale historische vereniging vind ik nog een zomerhuis in heel goede staat in Angerlo.

In dit artikel ga ik kort in op de ontstaansgeschiedenis van de zomerhuizen op Ameland en de reden van afbraak en verhuizingen van enkele vakantiehuisjes naar het vasteland. Daarna beschrijf ik de geschiedenis van huisje 92 aan het Zuidlaardermeer van 1943 tot heden. Graag hoor ik nog aanvullingen over de geschiedenis van ons huisje van Ameland. Ik ben vooral geïnteresseerd in de naam van het meisje met de witte strik/jurk. Zij staat samen met de familie Faber op de veranda van ons huisje op 21 juni 1944.

foto Huisje 92 in 1944 vlnr: Ina (1932), onbekend meisje, Marten (1937), Wim, moeder Ellie Faber-Roggen (foto: Beeldbank Hoogezand-Sappemeer. Info: mevr. H. Nijhoff-Faber)

De vooroorlogse zomerhuizen rond Nes op Ameland

In 1853 wordt het eerste badhuis geopend op Ameland om toeristen te trekken. Helaas loopt het niet goed en gaat het badhuis al gauw weer dicht. Rond 1870 en 1880 lukt het opnieuw niet. Mede door een treinverbinding naar Holwerd wordt in 1902 een nieuw badpaviljoen geopend. Langzamerhand vinden ook kampeerders de weg naar Ameland, vooral na de eerste wereldoorlog. Daarnaast wordt in 1921 aan het Haverpad (nu Strandweg) in de Rijksduinen een terrein in erfpacht uitgegeven. Hier worden vijf huizen (van architect J. Scheltema en aannemer K. Wits) gebouwd. Spoedig staan aan het Haverpad een stuk of 40 gebouwen. Er worden geen hoge eisen

gesteld en de gebouwen zijn verschillend van vorm en kwaliteit. In 1935 sommeert het gemeentebestuur op basis van een speciale procedure 68 eigenaren van ‘houten tenten’ en huisjes, die uit het oogpunt van welstand aanstoot geven hun bouwswel voor 1 april 1936 af te breken en op te ruimen of te verbouwen. Daarentegen wordt collectief ook een groot aantal huisjes gelegaliseerd die wel aan de eisen van het gemeentebestuur voldoen. De lijsten van deze huizen zijn beschikbaar. Ook achteraf gemaakte ‘bouwtekeningen’ bevinden zich nog in het archief van de gemeente Ameland. Ook die van ons huisje. Als het Haverpad is volgebouwd, wordt langs de Duinweg, Pianoweg, Ijsbaanweg en Berkhoutsweg gebouwd. In 1937 staan langs deze wegen: 126 zomerhuizen, twee badhuizen (Scheltema en Steinvooite), twee fotozaken (Hesselink en Van der Peijl), een groentezaak (Tho Bockolt), een kruidenierszaak (De Haan) en het kindervakantiehuis ‘Excelsior’. Alle zomerhuizen stonden op gepachte grond, behalve de huisjes aan de Molenweg. Johannes Wildervank, aannemer uit Nes, tekent in 1939 een plattegrond van alle zomerhuizen rond Nes. Deze tekening geeft een goed overzicht van de vele zomerhuizen tussen Nes en de duinen. Veel huizen in de duinen moeten in de oorlogstijd afgebroken worden omdat ze in de weg staan van de Duitsers. De ‘Atlantic Wall’ (officieel: ‘Neue Westwall’) wordt versterkt en uitgebreid. Het betreft 20 huizen rond Hollum (1942), maar vooral rond Nes (1942-44), waar heel veel huisjes staan. Op 2 maart 1944 krijgt burgemeester Bouke Bakker een lijst met 30 zomerhuizen die vóór 1 april 1944 moeten worden afgebroken. Twee aannemers breken voor de somma van f 5100 de 30 huizen af. Het afbraakmateriaal wordt opgeslagen in het Christelijke Vakantiehuis aan de Badweg en in ‘Excelsior’. Handelaar J.A. Boll probeert op 10-05-1944 nog huisjes op te kopen via een advertentie in de Leeuwarder Courant. Maar ook al eerder probeert iemand discreet in 1942 huisjes te kopen op ‘Ameland of Schiermonnikoog’. Op 12 mei 1944 moeten opnieuw 62 zomerhuizen voor het eind van de maand worden afgebroken. De eigenaren van afgebroken zomerhuizen hebben het eerste recht om na de oorlog een huisje aan de Kievitsweg te bouwen of te herplaatsen. Enkele eigenaren krijgen een vergoeding voor hun afgebroken woning.

Bronnen: <http://www.amelandhistorie.nl/news/de-eerste-zomerwoningen-bij-nes-hollum/> ‘AMELAND Badleven en kamperen op ‘DUINOORD’ van J.A. Blaak, 1987, streekarchivaris Noordoost Fryslân T. Jongsma, A. Wildervank, en Jan Beukema

De kaart van alle zomerhuizen in 1939 getekend door J. Wildervank De pijl geeft aan waar huisje Marco heeft gestaan (foto A. Wildervank)

Foto huisje Marco rond 1935 met Cornelis Bodewes links. Margaretha zit voor op trap. Onbekende dame zit in stoel bij 'Marco'. (foto H. Bodewes)

Ons zomerhuisje 'Marco' Klein Scheveningen 92, Kropswolde

De kinderen Hans en Ida van familie Bodewes-Koeneman kwamen met hun ouders nog wel eens op het Zuidlaardermeer. De ouders vertelden elke keer

dat 'huisje 92' sprekend leek op hun vroegere zomerhuisje op Ameland. Overigens is deze familie Bodewes geen familie van de familie Jac Bodewes die vanaf ongeveer 1957 huisje 92 aan het Zuidlaardermeer in bezit had. Naar aanleiding van mijn speurtocht via een advertentie in het Dagblad van het Noorden ontdekt Hans onverwacht op zolder meer foto's van hun ouders op Ameland. Hij wist alleen van het bestaan van het huisje 'Marina' op Ameland, gekocht in 1937, maar dat huisje lijkt niet op ons huisje. Hij vindt ook nog een foto van omstreeks 1935, waar de ouders bij een huisje met de naam 'Marco' zitten. Dit huisje lijkt wél sprekend op huisje 92. Bovendien kunnen ze de naam 'Marco' herleiden naar een samenvoeging van de twee voornamen van hun ouders: MARGaretha en CORnelis. Vermoedelijk bouwt de familie C.B. Bodewes uit Sappemeer het vakantiehuisje 'Marco' in de duinen bij Nes op Ameland tussen 1930-1934. De inschrijving van 'Marco' in het (collectieve) register voor een bouwvergunning is gedateerd op 30 maart 1935. In dossier 6141 staat een lijst met namen van aanvragers. Aanvrager nummer 37 is de heer C.B. Bodewes uit Sappemeer voor het huisje 'Marco'. Daarnaast is ook de bouwtekening bewaard bij de archieven op Ameland met als archiefdatum 1934. Deze tekening is gelijk aan de originele maten en indeling van het huisje aan het Zuidlaardermeer. Op 20-12-1937 koopt de familie C.B. Bodewes het huisje 'Marina' aan de Molenweg van een zekere Wiecher Venema voor f 1300. In tegenstelling tot alle andere huizen rond Nes niet op gepachte, maar op eigen grond. Het is niet duidelijk of de familie Bodewes het huisje 'Marco' direct heeft verkocht of eerst nog heeft verhuurd (aan wie?). Het is wel bekend dat handelaar J.A. Boll uit Leeuwarden enkele huizen in de oorlogstijd heeft aangekocht en/of heeft verhandeld voor anderen o.a. huisje 'Hendrika'. En hij heeft ook zelf advertenties gezet op zoek naar huisjes. Het is bekend dat in 1943 ons huisje door Douwe Gorter aan het Zuidlaardermeer wordt geplaatst en er blijkt een familiale band te zijn tussen Jouwe Albert Boll en Douwe Gorte (halfbroers). De familie C.B. Bodewes-Koeneman heeft tot 1973 een meubelzaak annex huishoudelijke artikelen gehad in Sappemeer. Er zijn meer winkeliers uit Martenshoek, Hoogezand en Sappemeer met een huisje op Ameland. En ons kent ons natuurlijk uit deze streek. Mijn vermoeden is dan ook dat Douwe Gorter via deze contacten aan de huisjes is gekomen en dat halfbroer Boll goede connecties had om de huisjes veilig en snel in de oorlogstijd te verscheppen. Volgens overlevering brengt Douwe Gorter, directeur van Machinefabriek Gorter, twee huisjes naar het Zuidlaardermeer en plaatst deze 'binnen enkele weken in het voorjaar van 1943' bij WSV Klein Scheveningen. Gosse Johannes Hansma (1909), werknemer van Gorter, zou hebben meegeholpen met de opbouw van de twee huisjes. Huisje 92 (het krijgt geen eigen naam) wordt op een

meter hoge stenen muur geplaatst bij de ingang van het recreatiegebied. Voor het huisje loopt een dijkje met een paadje tussen paviljoen Klein Scheveningen en De Rietzoom. De grond wordt gepacht van boer en eigenaar van het paviljoen Harm van der Schuur. Het tweede huisje wordt helemaal aan het eind van het terrein geplaatst. Het is huisje met nummer 75 maar krijgt direct de naam 'Op't end'. Huisje 92 wordt in het begin nauwelijks als vakantiehuisje gebruikt. In de oorlog wordt het regelmatig bewoond door familie en na de oorlog door werknemers van Douwe Gorter in verband met de woningnood. Dochter Jelly Gorter herinnert zich dat ze in de oorlogstijd vooral bij huisje 75 heeft gespeeld. Rond 1956 verkoopt Douwe Gorter de huisjes 92 en 75 aan scheepsbouwer Jac. Bodewes. Het is niet duidelijk waarom Gorter beide huizen verkoopt. Wel is bekend dat hij actief betrokken is bij de oprichting van recreatiegebied en jachthaven 'De Leine'. Daar lag hun grotere boot. Begin jaren 60 zijn ze steeds meer gaan zeilen in Friesland. Ze hebben echter geen ander zomer- of botenhuisje gekocht. De familie Jac. Bodewes gebruikt het huisje vooral als recreatiewoning en knapt het huisje ook op. In 1971 worden de oorspronkelijke dakpannen vervangen door een rieten dak en in 1974 komt er riolering. In 1975 wordt het huisje tegelijk met het naastgelegen paviljoen Klein Scheveningen van elektriciteit voorzien. De voorzieningen in het huisje worden echter officieel afgekeurd. In 1976 wordt door een paar vaklui op hun vrije zaterdag alsnog bij huisje 92 en een paar andere huizen elektra aangebracht voor 10 gulden per uur. Per huisje moet f 200 meebetaald worden aan de centrale elektra voorziening. Ondertussen is de grond onder het huisje door boer Harm van der Schuur in 1958 verkocht aan Edzo van der Woude die het op 23-01-1974 doorverkoopt aan handelaar Roelof de Vries. Op 18-01-1975 is er een extra ledenvergadering van WSV Klein Scheveningen waar blijkt dat de heer de Vries wel stukken grond wil verkopen voor f 60 per m². Uit een brief van 25-02-1975 van 'een commissie van geïnteresseerden' blijkt dat op 1 maart 1975 de stukken grond rond het paviljoen worden opgemeten en dat 's middags om 14.00 uur in Hotel De Tibbe zal moeten worden besloten of wel of niet tot koop wordt overgegaan. Na 1 maart vervalt namelijk de optie op grondaankoop. Overigens vinden de officiële metingen plaats op 16-4-1975. Op de uitnodigingsbrief van Jac. Bodewes zijn handgeschreven aantekeningen te vinden: 'kopen event. onder beding dat er geen andere huisjes of tenten of dergelijke naar de kant van het meer dus voor ons worden gebouwd of geplaatst'. Op de achterkant van de uitnodigingsbrief staan aantekeningen voor 'Pa'. Zo is twijfel wat er met het deel tussen huis 92 en huis 94 moet gebeuren. In een andere kleur staat er echter bij geschreven 'naar kliph'. Op 20-06-1975 koopt Jac. Bodewes uiteindelijk de grond waar huisje 92 (perceel G1117) op staat van grondeigenaar Roelof de Vries, toen ook eigenaar van het paviljoen. Eind jaren vijftig wordt een kanaal aan de voorkant gegraven in verband met de ontwikkeling van een recreatiegebied rond het Zuidlaardermeer. Vermoedelijk wordt de grond aan de voorkant van het huisje opgehoogd zodat het dijkje verdwijnt. Hierdoor komt ook de oorspronkelijke hoge muur grotendeels onder de grond. Ook in huis wordt er grond gegooid in de kruipruimte. Er blijft maar een ruimte van ongeveer 50 cm over. In 2013 worden wij, Jan Beukema en Saskia Brinks, eigenaar van het huisje. Wij knappen het huisje grondig op zowel binnen als buiten. De metalen schroten aan de voorkant worden weggehaald. Erachter blijven nog de originele houten staande donkergroene schroten te zitten, maar ze zijn erg verrot. We vervangen ze door nieuwe planken. Achter één van de schotten ligt een rol standaard behangpapier uit de jaren 50-60.

Bronnen: H. Bodewes, streekarchivaris T. Jongsma, mevr. A. van der Schuur, fam. Bodewes (Henk, Ben, Christien en Jac jr), mevr. J. Gorter, boekje 'Klein Scheveningen, Kroniek van een vereniging en een dorp', notariële akten, brieven van WSV Klein Scheveningen

Eigenaren en bewoners van ‘Huisje 92’

- 193? - 1937: Cornelis en Margaretha Bodewes-Koeneman uit Sappemeer
Het huisje stond op Ameland in de duinen bij Nes en heet ‘Marco’.
- 1938 - 1942: Onbekende eigenaren.
- 1943 - 1957: Familie Douwe Gorter.
In het voorjaar van 1943 wordt het huisje geplaatst op de huidige kavel bij Klein Scheveningen
Douwe Gorter (1898), echtgenote Antje Smit (1900), Arend Jan (1935) en Jelly (1938) uit Hoogezand.
- 1943 - 1944: Harry Faber en echtgenote.
Harry is een broer van Henk Faber, eigenaar van hotel Faber in Hoogezand.
Hun zwager is eigenaar Douwe Gorter. Ze wonen tijdelijk in het huisje ivm de leefsituatie in Den Haag. Het is ook bekend dat familie Henk Faber er af en toe komt. Op 21 juni 1944 is een foto genomen van huisje 92 waar Ellie Faber-Roggen met de drie kinderen Ina (1932), Wim en Marten (1937) en een onbekend meisje op staan.
- Aug. 1944, zomervakantie: Bert en Ans Ulrich.
Bert (1935) en Ans Ulrich (1931) uit Rotterdam wonen van 1942 tot aug. 1945 bij familie Gorter aan de Hoofdstraat 65 in Hoogezand. In augustus 1944 verblijven ze samen met Tine Faber en dochters even in het huisje.
- Aug/sept. 1944: Tine Faber en drie dochttertjes.
Vanaf september 1944 woont moeder Tine Faber-Gorter en dochttertjes Jellie, Hanneke (1935) en Jeanne er even. Ze moesten plotseling weg uit hun straat in Hoogezand omdat de Duitsers alle huizen daar in beslag namen. Haar man, Johan Faber, werkte voor de HAL en is op zee. Waarschijnlijk heeft ze haar broer, Douwe Gorter gebeld en gevraagd om een plek. Al gauw zijn ze naar het andere huisje, ‘Op ’t end’, gegaan en hebben daar de winter doorgebracht. Ze hebben echter de bevrijding van Hoogezand op 13 april 1945 meegemaakt in hun oude woonhuis.
- Van 1946 tot herfst 1957: Teun Lentz en Pia Venema (huurders).
Teun Lentz is machinebankwerker bij Gorter. Getrouwd op 27-09-1946. Ze zijn eind 1957 naar de Julianastraat 229 gegaan. Ze hebben een woning gekozen die als laatste (1956-57) werd opgeleverd. Twee kinderen: Geert (1958) en Ria.
- 1957 - 1975: Familie Jac Bodewes.
Jac (Jacobus Hermannus Gerardus) Bodewes (1912), Johanna Maria Vroom (1916), Henk (1949), tweeling Ben en Christien (1951) en Jac Jr. (1953) uit

Hoogezand.

Voorjaar 1958 - jan. 1964: Nico Sluiter en Dina Oostland (huurders).

Nico is lasser bij scheepswerf Jac Bodewes. Zoon Berend is hier in 1960 geboren. Ze zijn in 1964 naar de Vondelstraat gegaan.

1975 - 1978: Geertje Bodewes-Slagter.

Uit Zuidlaren. Op 20 juni 1975 wordt de grond onder en rond het huisje (perceel G1117) gekocht en op naam van Geertje Slagter, de nieuwe echtgenote van Jac Bodewes, gezet.

08-12-1978 - 2013: Ben, Christien en Jac Bodewes jr.

Uit Zwolle, Apeldoorn en Middelburg. De verkoper is officieel mevrouw Geertje Slagter (1936), de echtgenote van Jac Bodewes.

12-04-2013 - heden: Jan Beukema en Saskia Brinks.

Uit Groningen. Recreatiewoning.

Bronnen: H. Bodewes, mevr. J. Gorter, mevr. A. van der Schuur, mevr. H. Nijhoff-Faber, B. Ulrich, fam. Bodewes (Henk, Ben, Christien en Jac jr), mevr. D. Sluiter, mevr. A. Lentz, notariële akten.

Huisje 'Op 't end', Klein Scheveningen 75, Kropswolde

Niet alleen ons huisje (92) aan het Zuidlaardermeer zou van Ameland komen. Vanaf verschillende kanten wordt bevestigd dat Douwe Gorter (directeur van Machinefabriek Gorter) ook 'huisje 75' direct heeft meegenomen van Ameland en in het voorjaar van 1943 op de huidige plek aan het eind ('op 't end') van Klein Scheveningen heeft laten plaatsen. Volgens de heer Ulrich (evacuë bij de familie Gorter in de oorlogstijd) bestaat huisje 75 uit twee huizen. Dit zou kunnen verklaren waarom wij (het model van) dit huisje nergens kunnen terugvinden. Er is niets te herleiden waar het huisje op Ameland heeft gestaan, laat staan welke naam/namen het huisje/de huizen hadden. Wel weet Anna van der Schuur (1931), dochter van de uitbater van paviljoen Klein Scheveningen, dat ook 'Op 't end' in 1943 op Klein Scheveningen is neergezet. Dochter Jelly Gorter (1938) kan zich nog herinneren dat ze vanaf 1943 heel vaak naar 'Op 't end' ging om daar te spelen. Anna van der Schuur heeft hier 'aan het eind van de oorlog olie gedraaid in de kelder'. Na de oorlogstijd wordt het huisje verhuurd aan werknemers van Gorter. Begin jaren vijftig bouwt de familie Gorter het botenhuisje naast het huis. Rond 1957 verkoopt familie Gorter huisje 75 (en ook ons huisje 92) aan scheepsbouwer Jac Bodewes. De grond wordt op dat moment nog gepacht van familie Harm van der Schuur voor ongeveer 10 gulden per jaar. In 1958 worden het paviljoen en de omliggende gronden verkocht aan Edzo van der Woude uit Zuidlaren, die de pachtgelden direct verhoogd. Op 21 oktober 1959 koopt familie Van Susante huisje 75. Vreemd genoeg blijkt uit de aankoopkwitantie dat de verkoper niet Jac. Bodewes maar een zekere Koert Swaagman is. Deze Swaagman, geen werknemer van Bodewes, woont er vanaf het voorjaar 1958. Nico Sluiter, werknemer bij scheepswerf Bodewes, had de eerste keus, maar wilde liever in huisje 92 wonen. Het is wel bekend dat familie Jac Bodewes het huisje kwijt wilde, omdat het te ver van de parkeerplaats is. A. van Susante koopt als eerste en enige al in 1960 de grond onder en rond het huisje 'Op 't end' van Edzo van der Woude. In 1972 gaat Edzo van der Woude over tot verkoop van de kavels aan de eigenaren van de botenhuisen. Familie Van Susante koopt dan ook de laatste drie stukken grond. Vanaf 1959

gebruikt de familie Van Susante het huisje alleen nog als recreatiewoning. Er bevinden zich nog originele elementen in het huisje, zoals de betonnen vloer en waterbassins beneden, het aanrecht en de zeer bijzondere 'koelkast-lift' in de keuken.

Bronnen: mevr. A. van der Schuur, mevr. J. Gorter, B. Ulrich, G. van Susante, fam. Bodewes (Henk, Ben, Christien en Jac jr), boekje 'Klein Scheveningen, Kroniek van een vereniging en een dorp'.

Eigenaren en bewoners 'Op 't end' (nr. 75)

193? - 1942: Onbekende eigenaren van het huisje/de huisjes op Ameland.

1943 - 1957: Familie Douwe Gorter.
In het voorjaar van 1943 wordt het huisje geplaatst bij Klein Scheveningen. Douwe Gorter (1898), Antje Smit (1900), Arend Jan (1935) en Jelly (1938) uit Hoogezand. Familie Gorter gebruikt het huisje in de oorlog als recreatiewoning.

Eind 1944 - maart 1945: Tine Faber-Gorter met drie dochttertjes.
Tine Faber-Gorter en dochters Jellie, Hanneke (1935) en Jeanne wonen vanaf september 1944 eerst even in huisje 92. Tine is een zus van Douwe Gorter. In april zijn ze al weer terug in hun eigen huis in Hoogezand: Westerparkstraat / Jan Huitzingstraat. Daar vieren ze de bevrijding.

1945 - September 1947: Jan en Aaltje Brocksmid (huurders).
Brocksmid met d of t. Ze hebben drie kinderen. Hij werkt voor Douwe Gorter. Ze verhuizen naar de Burgemeester van Royenstraat nr. 49.

15-09-1947 - januari 1950: Klaas Venema en Alie van Weerden (huurders).
Klaas Venema is de broer van Gini Venema die in huisje 94 woont. Ze trouwen op 13-09-1947. Het huurcontract is f 2,50 per week. Hij werkt voor Machinefabriek Gorter en is bedrijfsleider buitendienst. 'In de winter was het er nat. De kippen waren dan bij het Paviljoen'. Ze kunnen het huisje voor f 3600 kopen van Douwe Gorter. Op 09-01-1950 tekenen ze echter een huurovereenkomst voor de Burgemeester van Royenstraat 200 Oost.

1950 - 1956: Familie Vliegers (huurders).
Piet Vliegers werkt bij Gorter als frezer. Hij trouwt in 1949. Hij mocht in het huisje wonen. Zij kregen er vier kinderen. Als eerste Bert Vliegers. Hij is in 1951 daar geboren, daarna komen drie zusjes. Omdat hij naar school moest, zijn ze in 1956 naar een net opgeleverde bedrijfswoning ('de huizen van Gorter') gegaan aan de Julianastraat 223.

1957 - 1958: Familie Jac Bodewes.
Jacobus Hermannus Gerardus Bodewes (1912) en echtgenote Johanna Maria Vroom (1916).

1958 - 1959: Familie Swaagman.

In het voorjaar van 1958 gaat Koert Swaagman (1932-2012) erin wonen. Echtgenote is Janna Roukema. 'Hij werkt echter niet voor Jac Bodewes. Hij vond de locatie niet prettig en is snel weer weg gegaan'.

21-10-1959 - 1989: Familie A. van Susante.

Uit Boxtel (Noord Brabant). Ze hebben in 1956 aan de achterzijde en in 1957 aan de voorzijde al een botenhuisje gekocht omdat ze familie in de provincie hebben wonen.

1989 - heden: Guust en Wilma van Susante.

Uit Oosterhout (Noord Brabant).

Bronnen: mevr. J. Gorter, mevr. A. van der Schuur, mevr. H. Nijhoff-Faber, mevr. A. Venema-van Weerden, fam. Bodewes (Henk, Ben, Christien en Jac jr), mevr. D. Sluiter, B. Vliegers, G. van Susante.

Huisje 'Op't end' in 2016 (foto G. van Susante)

Huisje 'Derma' onbekende situatie na de oorlog

Volgens een bron zou Douwe Gorter en de familie Jonker-Wolters uit Martenshoek ook een huisje aan de Molenweg (in de buurt van huisje 'Marina') hebben gehad. In de archieven wordt hier echter niets over gevonden. Wel vindt de archivaris de naam Jonker bij het huisje 'Derma'. Huisje 'Derma' was van de familie Samuel Jacob Wolters-Mulder. Zij hadden een luxe meubelzaak 'De concurrent' in Hoogezand. Het huisje staat op de lijst van 12 mei 1944 (totaal 62 huizen) om te worden afgebroken. Het bijzondere is dat de eigenaren de schoon(ouders) zijn van familie Jonker-Wolters. En het blijkt dat familie Gorter en familie Wolters goede kennissen waren.

Dus is er misschien op deze manier contact geweest betreffende de aankoop van een huisje door Douwe Gorter?

Bronnen: H. Bodewes, streekarchivaris T. Jongsma, mevr. H. Nijhoff-Faber

*Eind jaren veertig botenhuisen van Klein Scheveningen met achterin 'Op 't end'
(foto mevr. F. van der Schuur)*

SOCIETEIT ‘DE HARMONIE’ TE HOOGEZAND (slot)

	Nieuwe leden	Bedankende leden	Ledensaldo
1864-1865	4	0	4
1865-1866	3	2	1
1866-1867	6	5	1
1867-1868	2	0	2
1868-1869	2	0	2
1869-1870	6	0	6
1870-1871	3	2	1
1871-1872	2	0	2
1872-1873	8	0	8
1873-1874	3	0	3
1890-1891	2	1	1
1891-1892	5	0	5
1892-1893	3	0	3
1893-1894	3	0	3
1894-1895	4	1	3
1895-1896	1	1	0
1896-1897	4	0	4
1897-1898	1	0	1
1898-1899	4	1	3
1899-1900	1	0	1

Tabel 3. Verandering in leden van de Harmonie gedurende de periodes 1864-1874 en 1890-1900.

Ook in de mutaties van het ledenbestand zit relatief weinig verschil. Gedurende beide onderzochte periodes neemt het ledensaldo toe. Wel valt op dat de periode 1864-1874 twee grote uitschieters heeft, met een stijging van respectievelijk acht en zes leden, terwijl deze uitschieters ontbreken in de periode 1890-1900.

2.4 Bronkritiek

Over de bronnen die beschikbaar zijn van en over de Harmonie te Hoogezand kan gesteld worden dat deze verre van volledig zijn. Zowel over de oprichting, oprichtingsakte en de periode voor 1863 en de periode na 1900 is niets bekend. Noch in de archieven als in de krantendatabase Delpher valt iets terug te vinden over deze periodes.

	Aantal notities	Notitienummers:
1864-1865	8	3-14-
1865-1866	8	15-23-
1866-1867	12	24-36
1867-1868	1	37
1868-1869		38-41
1869-1870	13	42-55
1870-1871	7	55-66
1871-1872	8	67-75
1872-1873	11	76-87
1873-1874	7	88-95
1890-1891	4	Ontbreken
1891-1892	5	Ontbreken
1892-1893	4	Ontbreken
1893-1894	5	Ontbreken
1894-1895	10	Ontbreken
1895-1896	3	Ontbreken
1896-1897	6	Ontbreken
1897-1898	3	Ontbreken
1898-1899	7	Ontbreken
1899-1900	4	Ontbreken

Tabel 4. Overzicht van de notulen van de Harmonie over de periodes 1864-1874 en 1890-1900.

Ook over stukken die wel gearchiveerd zijn, kan gesteld worden dat ze niet volledig zijn. Zo wordt er in de notulen van het sociëteitsjaar 1894-1895 niet gerept over het bedanken van één van de leden terwijl er wel een brief gearchiveerd is van een lid dat zijn lidmaatschap opzegt.⁴¹

2.5 Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat de ‘Sociëteit De Harmonie te Hoogezand’ een vereniging was waarvan de prominente leden uit de hogere klassen van Hoogezand en omgeving kwamen. Deze sociëteit had als doel het gezellig verkeer in de gemeente te bevorderen en deed dit door middel van biljartpartijen, voorstellingen en ‘vergaderingen’. De sociëteit was gedurende onderzochte periodes relatief niet aan de verandering onderhevig die gaande was in Hoogezand. Wel kan gesteld worden dat in de tweede periode de beroepen van de directie meer divers waren terwijl het in de eerste periode vooral doctoren en middenstanders waren die het bestuur vormden. Er kan dus geconcludeerd worden dat de directie gevormd werd door de eigentijdse sociale bovenlaag van Hoogezand. Omdat er geen gegevens bekend zijn van ‘gewone leden’ van de Harmonie kan hierover niks gesteld worden.

Over de periode na 1900 is niks bekend over De Harmonie. Zowel de archieven als het boek Ruim honderd jaar Hotel Faber zwijgen hierover.⁴² Helaas is het dus niet mogelijk om iets te zeggen over de opheffing van de sociëteit. Wel kan gesteld worden dat 'sociëteit De Harmonie te Hoogezand' in ieder geval anno 2015, in tegenstelling tot de Harmonie te Groningen, niet meer bestaat.

2.6 Bibliografie

- Centraal Bureau voor Statistiek. 'Consumentenprijzen: Gemiddelde prijzen voedingsmiddelen vanaf 1800.' <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80345NED> (geraadpleegd op 29 januari 2016).
- Gemeente Hoogezand-Sappemeer Gemeentearchief. 'Groet uit Hoogezand.' <http://gemeentearchief.hoogezand-sappemeer.nl/zoeken-vinden/beeldbank/detail?q=Hotel+faber&period=1860-1900&page=3&asset=cec55879-ab73-d085-2adc-950f40e12ccd> (geraadpleegd 12 december 2015).
- Gemeente Hoogezand-Sappemeer Gemeentearchief. 'Portret van Isaac Antoni van Roijen (Groningen 12 januari 1861- 26 juni 1938), burgemeester van Hoogezand (1890-1926).' <http://gemeentearchief.hoogezand-sappemeer.nl/zoeken-vinden/beeldbank/detail?q=van+roijen&page=5&asset=efda0f63-e2ce-2e9b-b367-102e737d532c> (geraadpleegd 17 december 2015).
- Gemeente Hoogezand-Sappemeer, 'personen', <http://gemeentearchief.hoogezand-sappemeer.nl/zoeken-vinden/personen/persons> (geraadpleegd op 17 december 2015).
- Gemeente Hoogezand-Sappemeer Gemeentearchief (HgZGHS), nieuwe schenking aan gemeentearchief. Nog niet gearchiveerd. Wordt volgens de heer Teade Smeedes hoogstwaarschijnlijk HS-02-057 Collectie kleine goederen, Notulen en (rest nog onbekend).
- Grafiek 1. Inwoners Hoogezand.
- Grafiek 2. Beroepsstructuur Hoogezand.
- Grafiek 3. Leden kerk in 1874.
- Groninger archieven. 'Schoolmeesterrapporten'. <http://www.groningerarchieven.nl/bronbewerkingen/schoolmeesterrapporten> (geraadpleegd op 8 december 2015).
- Hoogezand-Sappemeer. 'Geschiedenis HS.' <http://www.hoogezand-sappemeer.nl/over-hoogezand-sappemeer/publicatie/geschiedenis-hoogezand-sappemeer> (geraadpleegd 12 december 2015).
- Internationale instituut voor sociale geschiedenis, 'Waarde van de Gulden/Euro', <http://www.iisg.nl/hpw/calculate2-nl.php> (geraadpleegd op 29 januari 2016).
- Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangnr. 851, Sociëteit 'De Harmonie' te Hoogezand, 1864 -1899, inv. nr. 1, Register houdende minuten van uitgaande brieven, besluiten en notulen, 1864-1899.
- Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangnr. 851, Sociëteit 'De Harmonie' te Hoogezand, 1864 -1899, inv. nr. 2, Ingekomen stukken, 1893-1895.
- Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangnr. 890, Districtsschoolopzieners op het lager onderwijs, (1803) 1812-1857, inv. nr. 6-12, Schoolmeesterrapporten, Hoogezand.
- Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangnr. 1099, Gedeputeerde Staten van Groningen, 1814 - 1942, inv. nr. 8409.4, 8411.4, 8415.5, 8616.4, Gemeenteverlagen 1851-1936, Bevolking Hoogezand jaren 1864, 1874, 1890 en 1899.
- Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangnr. 1769, Bibliotheek GAG Boeken, inv. nr. 18772.1864, Regeerings-almanak van en voor de provincie Groningen voor het jaar 1864 / [J. Oomkens]. - Groningen : Oomkens, 1844-1940. (blz. 175).
- Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangnr. 1769,

- Bibliotheek GAG Boeken, inv. nr. 18772.1874, Regeerings-almanak van en voor de provincie Groningen voor het jaar 1874 / [J. Oomkens]. - Groningen : Oomkens, 1844-1940. (blz. 205).
 – Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangnr. 1769,
 Bibliotheek GAG Boeken, inv. nr. 18772.1890, Regeerings-almanak van en voor de provincie Groningen voor het jaar 1874 / [J. Oomkens]. - Groningen : Oomkens, 1844-1940. (blz. 114).
 – Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangnr. 1769,
 Bibliotheek GAG Boeken, inv. nr. 18772.1899, Regeerings-almanak van en voor de provincie Groningen voor het jaar 1874 / [J. Oomkens]. - Groningen : Oomkens, 1844-1940. (blz. 110-111).
 – Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangnr. 2195, Gedrukte besluiten e.d. van het Provinciaal Bestuur van Groningen, 1802 - 1976, inv. nr. 490, Verslagen van de toestand der provincie Groningen, Kerkelijke zaken 1864 (blz. 178-179).
 – Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA), toegangnr. 2195, Gedrukte besluiten e.d. van het Provinciaal Bestuur van Groningen, 1802 - 1976, inv. nr. 500, Verslagen van de toestand der provincie Groningen, Hoofdstuk VII. Kerkelijke zaken 1874 (blz. 4-5).
 – Reininga, H.B. Ruim 100 jaar Hotel Faber, Uitgeverij Noordboek, Groningen, 2004.
 – Smedes, J. 'Zicht op hotel postkantoor te Hoogezand anno 1900.' <http://gemeentearchief.hoogezand-sappemeer.nl/zoeken-vinden/beeldbank/detail?q=Hotel+Faber&period=&page=5&aset=9aff23b0-2534-1cd2-13f9-f08fed2f07f7> (geraadpleegd 17 december 2015).
 – Sociëteit De Harmonie, 'De geschiedenis van 'Sociëteit De Harmonie' <http://www.societeitdeharmonie.nl/informatie/geschiedenis> (geraadpleegd op 17 december 2015).
 – Stichting 400 jaar veenkoloniën. 375 jaar Hoogezand en Sappemeer, Scholma Druk BV, Bedum, 2003.
 – Tabel 1. Gemeente Hoogezand door de jaren heen.
 – Tabel 2. Directie sociëteit De Harmonie en diens beroepen.
 – Tabel 3. Verandering in leden van de Harmonie gedurende de periodes 1864-1874 en 1890-1900.
 – Tabel 4. Overzicht van de notulen van de Harmonie over de periodes 1864-1874 en 1890-1900.

MIJN JEUGD AAN DE PARALLELWEG

Siny Visscher (zus van Kees)

Op zoek naar het geboortehuis van mijn vader in Foxhol en naar het huis waar mijn ouders na hun trouwen zijn gaan wonen, kwam ik in contact met Daan Hulsebos. Hij is voor mij in het archief gedoken met als resultaat: adressen en zelfs foto's. Samen hebben we een middag lang gesproken over Foxhol, foto's die ik had van Foxholsters aan hem meegegeven, zodat ze misschien nog op een goeie plek terecht konden komen. Die middag vroeg hij of ik een verhaaltje wou schrijven in 'Pluustergoud'. Nooit van gehoord, maar inmiddels een aantal voorbeelden gelezen en nou ja, ik probeer het. Het wordt een rommeltje van 'hollands' en 'plat' door elkaar. Het Gronings is mijn moedertaal en dat vergeet je nooit, maar schrijven lukt me niet zonder fouten, dus Kees sorry als d'r niks van deugt!

Mijn ouders zijn na hun trouwen gaan wonen in een heel klein huurhuisje, 5-onder-1-kap, tussen de molen en het spoor in Kropswolde. Vijf jaar moesten ze wachten op een kind, maar daar was 't ie dan: Kornelis Hendrik Visscher (opa had gezegd: als 't een jong wordt, denk d'r om, Kornelis met een K!). Pa werkte inmiddels als kuiper bij Distilleerderij Van Calcar aan de Kerkstraat in Hoogezand. Hij was als 13-jarige begonnen als leerlingkuiper bij Scholtens-fabriek, toen ging het om stroopvaten, nu zat er dus heel wat anders in de vaten: jenever, vieux, citroenjenever! Klein Keesje was ongeveer een jaar toen een broer van mijn moeder zijn huis aan de Parallelweg ging verkopen. Mijn moeder leek het wel wat, een vrijstaand huis met een grote tuin. Maar pa had er moeite mee, veel te ver van Foxhol en volgens hem woonden daar PTT'ers die 'wat meer' waren en dat laatste daar moest ie helemaal niks van hebben. De koop werd toch gesloten, de mensen aan 'onze' kant van de Parallelweg bleken gewone mensen te zijn en met een

schuur achter het huis voor een werkbank en gereedschap en een tuin waar hij zijn ziel en zaligheid in kwijt kon was hij er toch wel blij mee. En toen kwam ik er nog bij, een meisje, het leven was compleet voor Johannes Visscher en Trientje Lamein!

In mijn herinnering was het ook compleet: als je op zij van het huis naar 'achterthuis' liep stond daar een grote witte seringenvoet. Als die bloeide werden de eerste takken eraf geplukt,

ik droeg ze achter op de fiets bij Pa naar Kropswolde naar de begraafplaats van zijn ouders en jongste broer. Achter de sering langs het tuinpad (nee, daar stonden geen hoge bomen!) groeiden grote struiken floxen, trossen met kleine bloemetjes, zachtroze tot bloedrood, die roken zo lekker; aan de andere kant van het pad een terras en daarachter de 'bleek' (grasveld) met

daarover heen een grote ijzeren staaf, waar mijn moeder elke vrijdag de kokosmatten uit de achterkamer overheen gooide en met de mattenklopper bewerkte; achter het grasveld de bloementuin, meestal dahlia's, gladiolen, duizendschoon en leeuwenbekjes. Achter de schuur nog een grote kersenboom. Er zijn talloze foto's genomen op de witte bank op het gras met op de achtergrond de bloeiende kersenboom. Krudoorns met aalbeerns eronder en daarachter het domein van Pa: bonen, wortels, aardappels in alle soorten en maten. Achter de groentetuin een kippenhok, een konijnenhok en schuin daarachter lag de ijsbaan, nu volgebouwd met huizen! Het tuinafval werd in een opgemetselde stenen bak gegooid met daarover twee grote houten deksels die schuin afliepen en daar kon je heerlijk op liggen, beetje naar de wolken kijken en er allerlei beesten en gezichten van maken. Van het begin tot einde van de tuin een waslijn waar op maandag de was te drogen werd gehangen. En als 't regende? Weet ik niet, op zolder spelen misschien, die was groot genoeg. Een romantisch verhaal? Nou, nee, als je terugdenkt komt het natuurlijk allemaal vertrouwd over.

Dat was 'achterthuis', 'veurthuis' was onze speelplaats, de straat en niet te vergeten de spoorssloot. In 'ons' stukje Parallelweg woonden tamelijk veel kinderen, vooral jongens. De jongens van Kuipers, de Kupido's, waren met z'n vijven. Een hechte koppel broers, altijd samen, wij, de anderen hoorden er wel bij, maar de aanvoerders het A-team Kupido's vormden de kern. Goeie jongens, echte kwa-jongens!! De slootswal voor hun huis liep als een gletsjer van modder naar de sloot; vissies en kikkerrit vangen, ja, wat kun je veel met een sloot, zoals 's winters schaatsen en schollegie trappen... Maar pa Kuipers, een klein mannetje met een PTT-petje op, had de wind er goed onder! Als hij om de hoek het Westerpark uitkwam en zijn kroost onder de modder in de slootswal zag, riep hij uit de verte: ...veur mie aan, op berre... Even later hoorde je ze van boven uit volle borst zingen: 'er ruist langs de wolken'. Waren ze christelijk? Eigenlijk wist

je dat helemaal niet. Wat deden de vaders voor werk, hoorden ze bij een kerk, hadden ze iets met politiek. Het was duidelijk niet belangrijk in ons stukje straat. Niemand had ook ruzie met burens, tenminste niet in mijn jeugd, gelukkig.

Er waren twee slaapkamers in het huis, één naast de achterkamer, daar sliepen mijn ouders. Kees en ik sliepen op de slaapkamer boven samen in een twijfelaar, dat was een bed tussen een dubbel- en een enkelbed. Kees vertelde voor het slapen gaan verhaaltjes aan z'n kleine zusje, eerst sprookjes. Mijn moeder vertelde: 'ik weet precies als hij over de wolf en de zeven geitjes vertelt, dan hoorde ik kloppen tegen het bed, dat was dus de wolf'. Maar later verzon hij verhaaltjes, toen is het dus al begonnen. Over de burens, die hij bijnamen gaf, over ja over van alles, Tonia, die ook in de straat woonde, die in de grote kerstboom in de kerk klom en met ballen ging gooien. Dat soort dingen, ik sliep dan al zo half en half, maar werd dan weer wakker door het gehinnik van Kees, die onbedaarlijk lachte om z'n eigen verzinsels. Mijn ouders hadden al vaak gevraagd aan een broer van mijn moeder, de aannemer, om een slaapkamer te bouwen, de zolder was groot genoeg. De kamer boven werd ook steeds meer 'Kees z'n kamer', hij zat er graag. 'Wat hest aal te maggel'n', zei Pa wel eens. Hij wou liever dat Kees een goeie voetballer werd. Maar ja, het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Maar ik wou ook zo heel graag een plekje voor mezelf. 'Moe, mag ik nait op de bedstee sloap'n?' We hadden er twee in de voorkamer, de een met weckflessen, de andere met wat kopjes en rommeltjes. 'In de bedstee?', vroeg ze stomverbaasd. 'Maor daor hebb'n joe toch zulf ook in slaop'n, Moe?' Na lang jengelen kreeg moe er zelf ook wel lol in, dus kregen de wanden een laag spierwitte kalkverf, de bedplank een kleurig verfje, een matras erin (geen idee wat voor, maar hij rook heel lekker naar 'buiten'), en klaar was mijn eigen kamer. Op de plank zette ik mijn eigen bezittingen, een gefiguurzaagd ezeltje dat ik van Wimpie gekregen had voor m'n verjaardag, een heel mooi doosje met m'n bedelarmbandje, mijn poppen en de mooiste verjaardagkaartjes. Het allermooiste was 'lentakoninginnetje' (die heb ik nog). Het zal iedereen die dit leest wat overdreven in de oren klinken, maar toen de beddeuren half dicht gedaan werden en ik mijn moeder door de gang naar de achterkamer hoorde lopen, voelde ik mij intens gelukkig. Mijn eigen paar vierkante meter voor het eerst in m'n leven. Die zomer in de bedstee duurde niet zo lang, want ook mijn oom zag kennelijk wel in, dat het menens was en er werd een keurige slaapkamer voor mij getimmerd, alles d'r op en d'r aan, een akkeneel met uitzicht op de ijsbaan. Ja, ik was er blij mee, maar dat gelukzalige gevoel die eerste avond in de bedstee was eenmalig.

Eigenlijk verveelden we ons nooit. Geen tv, geen Ipad, geen mobiele telefoon, kinderen van nu zouden zich te pletter vervelen, wij niet. Een keer per week, 's woensdagmiddags naar de bibliotheek met een papiertje in de hand waar je voorkeuren op stonden. Juffrouw Boerema, ze was van middelbare leeftijd, maar ongetrouwd en als je niet getrouwd was bleef je eeuwig juffrouw, nooit mevrouw! Zij stond achter een bureau en aan de overkant daarvoor een kluwen kinderen die allemaal hun briefjes over het bureau staken richting de juffrouw. Ze hinkte (ze liep wat mank), langs de rijen boeken, er waren er niet zo veel hoor. Dan moest ze het krabbeltje ontcijferen en op zoek gaan of er één van de vijf titels voorradig was. Vaak niet en dan: heb je dit al eens gelezen, ja juf, dan lees je 't nog maar een keer. Op mijn briefje heeft lange tijd '... en toen kwam Tjeerd' gestaan, maar bij meer meisjes helaas. Het kind voor wie het boek was

wurmden zich dan door de kluwen heen en dat was duwen en stoten, het bureau kwam steeds dichterbij naar voren, je zag dat juffrouw Boerema het Spaans benauwd kreeg: terug, terug!! Een heel verschil met de bibliotheken momenteel. Maar ik heb het idee dat kinderen van toen meer lezen dan nu of heb ik het mis....

Zaterdag naar de Nutspaarbank met je prachtige 'zilveren' spaarbusje en je spaarbankboekje waarin bijgeschreven werd hoeveel er in je busje zat. Toen ik op 18-jarige leeftijd van de HBS kwam had ik precies 90 gulden gespaard. Mijn ouders deden er 90 bij en ik kocht mijn eerste nieuwe fiets, een grijze Empo-fiets!

Ik was lid van de gymnastiekvereniging HS, we turnden in de turnhal vlak bij de Gem. HBS aan de Parallelweg. Een keer per jaar was er de 'grote uitvoering' bij Faber, alle gymnasten op het toneel in wit bloesje en zwart shortje. Het Lied der Gymnasten werd dan gezongen en ja, altijd bij het tweede couplet: 'dan drukken we elkander als broeders de hand., dan is er geen sprake van rang of van stand, van arm of van rijk, in 't kleed van de turners zijn w' allen gelijk' dan kreeg ik - en nu ook hoor, de tranen in m'n ogen. Kinderachtig? Ja, niks aan te doen... Ik bedenken nu, waren er in de tijd dat dit lied gecomponeerd is, geen vrouwelijke gymnasten. Dan zouden we ook kunnen zingen: dan drukken w'elkander als broeders en zusters de hand!!! 'Zondagsmorgens gingen Kees en ik naar de zondagschool in het VONK-gebouw naast de Ned. Hervormde Damkerk. Twee cent in de hand, één voor 't versnoepen en één voor de kerk. Voor de kerk naar Ottens bij 't Hooghoutje, die de winkel speciaal voor de zondagcenten open hield, want er waren veel meer kinderen die naar de zondagschool gingen en ook een cent voor snoep meekregen. Meneer van Beinum, dirigent van het zangkoor van de Hervormde kerk richtte een kinderkoor op, een geweldig succes, minstens 70 kinderen kwamen elke zaterdagmiddag in het VONK-gebouw echte kinderliedjes leren en uiteindelijk gingen we oefenen voor een soort kinder-musical 'Trovo en de indianen', een indiaan is z'n gouden steen kwijt en de kabouters gaan die voor hem zoeken. Dat lukt Trovo, de slimme kabouter (dat was ik!), Kees was boer Krelis, en zo kreeg iedereen een rol. Heel veel kleine kabouterijtjes, veel indianen, iedereen hoorde wel ergens bij. Een groot succes. Ik heb het boekje met liedjesteksten nog, maar eigenlijk kan ik me alleen nog de angst herinneren toen meneer Van Beinum mij bovenop z'n schouders zette en de zaal doordroeg.

Buiten het verenigingsleven was er op straat van alles te beleven. Leveranciers kwamen aan de deur. De melkboer, groenteboer, de bakker, sinaasappelverkopers, 'zigeuners' met een accordeon, 'Beeldje Bogaers' de hoedenverkoopster kwam luid zingend terug van de boeren aan wie ze haar hoeden verkocht, en 'Motjo, Jezus in de wolken' een man die ook vrijwel dagelijks langs kwam en niet te vergeten Geert Jan Fransen, de kweker aan de overkant van het spoor die elke dag met paard en wagen voorbij kwam op weg naar de veiling. Mag'n we metried'n? Spring maar achterop. Tot de brug. En dan achter ons huis, de ijsbaan, vliegers oplaten, de kermissen met de stoomcarroussel, acrobaten, de zweefmolen, hobbelen geit 's winters schaatsen en in de ijstent bij een gloeiend hete kachel kwast drinken (citroenlimonade).

Een harmonieus leventje! Maar thuis lang niet altijd, Kees en ik hadden vaak ruzie, waarover, om niks. 'Mijn moeder: ik bin nog nait opzied van thuus of joe zitt'n mekaor al weer achter-nao!'. En dat was ook het geval op een avond een week voor Kerstmis, pa moest overwerken, moe was in de kelder en Kees en ik de grootste ruzie. Er werd gebeld, dat was vreemd want iedereen kwam altijd achterom. De baas van pa, Bakker, kwam vertellen dat Pa een been had gebroken en naar het ziekenhuis was gebracht. Hij had een grote ton tegen het scheenbeen gekregen. Terug in de kamer was het eerst helemaal stil, maar toen riep moe: dat heb je d'r nou

van, jullie altijd met joen roezie'. Dat kwam hard aan, het was onze schuld... Pa werd na een aantal dagen weer thuis gebracht, twee broeders in het wit zetten een bed in de voorkamer en Pa lag met z'n been in het gips schuin omhoog in een soort buizenstelsel met gewichten eraan. Kees en ik stonden beteuterd te kijken naar onze Pa en een van de broeders had kennelijk met ons te doen, hij stopte ons elk een dubbeltje in de hand! Het duurde niet lang of Kees verdween met z'n rijkdom en kwam terug met een opschrijfboekje – om te maggel'n.

6 weken totaal hadden we schoolvakantie, 1 in het voorjaar, 1 in 't najaar en de zomervakantie duurde maar liefst 4 weken. Pa had 1 week over het hele jaar! 'Jullie mout'n schoolmeesters word'n', zei hij, 'din heb j'altied vakantie'. In zijn week vakantie gingen we traditiegetrouw op de fiets naar Paterswolde, naar de grote speeltuin 'De twee Provinciën'. Moe kocht al vroeg warme kadetjes, Kees en ik plukten wat fruit in de tuin. Langs de Kunstweg (de oude weg van Westerbroek naar Haren) stond een bankje, onze eerste pleisterplaats. In de speeltuin stonden

lange houten tafels met banken weerszij; we mochten kiezen: grenadine of Fosco (rode limonade of chocomel). En dan spelen :de leukste attractie was een hangbruggetje over water; het lukte nooit om droog over te komen. Dolle pret. Dan naar 'De Braak', een groot plantsoen met een doolhofje rondom een monsterdikke boom, waar velen hun initialen in hadden gegrift, wij ook. En tot slot een rondvaart over het meer. Elk jaar weer een feest!

10 mei 1940 – onze wereld zou totaal veranderen .... 't Is oorlog, zei moe toen we wakker werden. We hoefden die morgen niet naar school, zaten wat op de stoep voor de deur en ja, nou zagen we 't zelf: 't was oorlog, over de spoorbaan liepen soldaten met geweren, een in het midden en aan elke kant een ander en daarachter veel meer. Richting de stad. Later dacht ik, als we nou op de Geert Jan Fransens- dam waren gaan staan. Ingehaakt dwars over de rails: Wie wiek'n nait, wie wiek'n veur gain aine, allennig veur de Koningin en anders veur gain aine'... Maar ja, die geweren...

De straat was niet meer van ons, soldaten in de mulo, in de gem. HBS, in de turnhal, ze marcheerden over de straat, zingend, vaak op weg naar de ijsbaan, waar soms geoefend werd met bajonet op stropoppen, schreeuwend. De ijstent werd in beslag genomen door de jeugdstorm, jonge NSB-ertjes.

Maar de oorlog is een verhaal op zich. Ik vertel liever over ons leven als kinderen in die tijd. Toch even tussendoor: we kregen gezinsuitbreiding: een geit!!! Pa had altijd last van z'n maag, had van dokter Jensema al een 'Ausweis' gekregen, dat betekende dat hij niet naar Duitsland kon worden uitgezonden om te werken. En zijn advies: neem een geit, dan krijgt u goeie melk. Zelf heb ik er ook drie. De melk die van de melkboer kwam zag er blauwig uit, geen greintje vet erin. Zodra de melkboer zich dan ook liet zien, riepen de Kupido's: waoter in de melk, waoter in de melk.... Dus een geit: Cobus heet ie, zei Kees. 't Is toch een vrouwtjesgeit? Oké, dan Coba. Coba was een 'eelske' geit. Om 6 uur 's morgens begon ze te mekkeren. Om de hele buurt niet wakker te maken, pa en moe d'r uit, allebei, want ze wilde perse door moe gemolken en pa moest haar vasthouden!

Toen de oorlog uitbrak zat Kees in de vijfde, ik in de tweede klas van de Komschool aan de Hoofdstraat. De school had regels, strenge regels. Zodra je 't Hooghoudje en de grote straat

was overgestoken gingen die regels in; het was streng verboden om van de stoep te gaan. Daar werd op gelet door meneer Nieboer, het hoofd, die met één been op de straat en het andere op de stoep stond, links en rechts speurend naar 'overtreders', een schrill fluitje en je was de klos. Het is Kees en mij niet overkomen, we bleven als bange hazen dicht bij de huizenkant. Zo'n 10 minuten voordat de school inging, '3 x fluitje': je kon nog naar de wc, tijdens de les was het verboden als je niet geweest was. Achter de school waren twee rijen van vier houten wc's, één voor de jongens en één voor de meisjes, haaks op elkaar. Je ging in het rijtje voor een wc staan te wachten en kon zien, dat de gebruikster klaar was, de broek omhoog trok; het onderste gedeelte van de plee ontbrak!

Kees kreeg het het jaar daarop niet gemakkelijk. Meneer Nieboer had het niet zo op arbeiderskinderen. Zij waren voorbestemd als putjescheppers, de jongens van de gegoede stand hadden de toekomst. Hij zei dat en liet dit ook blijken. Een emmer voor de klas met daarin een koudmakend mengsel, een zgn. scheikundeproef! Gerard, een jongen uit onze straat moest naar voren komen, z'n arm ontbloten en in het mengsel steken. Hij schreeuwde. Toen was Kees aan de beurt, die durfde niet, dus meneer Nieboer kwam hem halen, trok hem aan z'n jasje uit de bank, maar de mouw scheurde... In die tijd hadden ouders geen enkel contact met de meesters en juffen, rapporten bestonden er niet, had je als kind klachten, nou ja, wat moest je d'r aan doen. Zij waren de baas over jouw kind. Maar dit ging Pa te ver. Kleren waren op de bon en sowieso niet te krijgen. Hij ging verhaal halen bij meneer Nieboer. Thuis werd er verder niet over gepraat, tenminste niet waar wij bij waren. Naar welke school hij zou gaan, mijn ouders hadden geen idee, er waren drie mogelijkheden: ambachtschool, mulo en HBS. Het werd mulo-school: mijn ouders blij, misschien ooit later 'een witte boord' ? Hij was een paar maanden op de mulo; er werd gebeld, het hoofd, meneer Bolt stond op de stoep: uw kind moet naar de HBS de Rijks-HBS in Sappemeer. De benodigde boeken hoeft u dan niet te kopen, maar lenen van de school. Mijn ouders blij, trots? Nou, eigenlijk niet. Pa: waarom moest zijn kind nou naar de HBS, geen enkel kind, ook niet van de middenstanders in de familie, ging naar een HBS. Je moest je kop niet boven 't maaiveld uitsteken. Wij waren gewone mensen en dat was voldoende. Een broer van mijn moeder, die al wat carrière had gemaakt, stookte het vuurtje nog wat op: most dien kinder nait naor de HBS sturen, laoter kiek'n ze die nait meer aan. Maar kon je nou tegen het hoofd van de mulo zeggen, dat gaat niet door. Het ging gelukkig door. Drie jaar later gebeurde hetzelfde bij mij, ook meneer Bolt voor de deur. Eigenlijk vonden mijn ouders dat helemaal niet nodig: een meisje ging later trouwen, als die de huishouding maar goed kon regelen, was dat al meer dan genoeg. Mijn moeder had nog het non-argument: helemaal naar Sappemeer op de fiets.. en ze wil nou al niet eten! Meneer Bolt: misschien begint ze dan juist wel te eten. En bovendien, meisjes hebben dezelfde rechten als jongens!

De oorlog belette het spelen van kinderen niet. Die vijf jaren zijn voor mij ook onvergetelijke jaren geweest, maar dit stuk is al veel te lang, vrees ik, dus neem maar van mij aan, zelfs een oorlog met de angsten en beperkingen weerhoudt een kind niet van vriendschappen, ruzie en avontuur....

Vijf jaar nadat we de soldaten over de spoorlijn zagen lopen richting stad, zaten we weer op diezelfde stoep, nu kijkend naar vluchtende soldaten, voor een kind geen vrolijk gezicht. En toen als vrijwel de allerlaatsten 'Hoi, prr' (zo noemden we de man die elke dag turven vervoerde op een houten kar en z'n paard mende met hoi, prr) en een kleine jongen, we wisten dat hij met zijn 14 jaar, de jongste was, vlak voor onze stoep voorbij zagen sjokken; de jongen keek op naar 'hoi prr': 'wohin geh'n wir dan jetzt?', 'weisz ich nicht', was dat toch even slikken, voordat we juichend bij de tanks van de Canadezen stonden..

KORNELIS TER LAAN IN DE TIBBE

*t Is apmoal woar gebeur,
En zekerwoar onopgekleurd;
Laigen is ja gain fersoun,
k Heb mit de Woarhaid ook al genog te doun.*

Op 15 november was mevrouw Stip ter Laan, de jongste kleindochter van de in 1871 in Slochteren geboren Kornelis ter Laan te gast bij onze Historische Vereniging. Zij verhaalde over het leven en werken van haar grootvader onder de titel 'Heimwee naar de Groene Dijk'. Na de lagere school volgde Ter Laan in Sappemeer en Hoogezand de lessen aan de Fransche School, de Rijks-HBS en de Rijks-Dagnormaalschool om vervolgens als onderwijzer aan de slag te gaan in Noordbroek en aan de Oosterschool te Sappemeer. Ook de politieke belangstelling van K. ter Laan – met name voor Domela Nieuwenhuis – werd in onze regio gewekt. In Groningen werd Kornelis ter Laan vooral bekend vanwege zijn Nieuw Groninger Woordenboek

(1929) en zijn tweedelige Groninger Encyclopedie (1954-'55). In 1951 ontving Ter Laan uit handen van Prins Bernhard de Zilveren Anjer voor zijn arbeid op het gebied van het 'streek-eigene'. Van 1901 tot 1937 was hij Lid van de Tweede Kamer voor de SDAP, van 1914-1937 de eerste 'rode' burgemeester van Nederland in Zaandam. Al vertrok hij al in 1895 voor- goed naar het westen en belandde hij in 1901 op het Haagsche pluche, hij bleef met hart en ziel verbonden 'mit zien laive laandslu en zien volk'.

Meer nieuws en beeldmateriaal over uw historische vereniging leest u op www.historische-vereniging-hs.nl

Voor Alie,

*Breng toch je leven.
Met vriendschap in verband
't Lijkt anders op een beekje,
Dat dood loopt in het zand!*

Deze dichtregels werden op 22 juli 1943 in het poë- ziealbum geschreven van Alie Schager door meester Larmoyeur van de openbare lagere school in de toen- malige Stationsstraat in Sappemeer (nu Kees de Haanstraat). U las daarover uitvoerig in ons artikel 'Van huis en haard verdreven ...' in de vorige aflevering van Pluustergoud. Naar aanlei- ding van dit artikel kregen wij een belletje van mevrouw Houwing uit Hoogezand. Zij had het artikel gelezen en zij meldde ons, dat zij de dochter is van meester Larmoyeur uit ons artikel. En ze bracht ons een mooie foto gekiekt op 24 oktober 1947 met v.l.n.r. meester Larmoyeur, juf Nanninga en de eveneens in voornoemd artikel genoemde meester Coops.

Historische Vereniging te gast op Fancy Fair

Tijdens de jaarlijkse Oktober - Fancy Fair, georganiseerd door de 'Stichting Vrienden van Voor Anker' werd door onze Historische Vereniging een prachtige canvas kleurenplaat ter beschik-

king gesteld voor de tombola. Nadat onze voorzitter een slinger aan het Rad van Avontuur had gegeven kwam er een winnend lot uit de bus. De gelukkige winnares, mevrouw Bosgraaf, nam de schitterende reproductie van **'Martenshoek in vroeger dagen'** stralend in ontvangst: 'Wat zal mijn man hier blij mee zijn...', aldus mevrouw Bosgraaf, '..... hij is daar in Martenshoek geboren....!'

Historische Vereniging blust de brand ...

Geen echte brand, maar een excursie naar de brandweer! Een dertigtal leden van onze Historische Vereniging heeft zich onlangs verdiept in de historie van het brandweerwezen. Ze waren te gast bij de vrijwilligers van het museum 'Historische Brandweer Vrienden

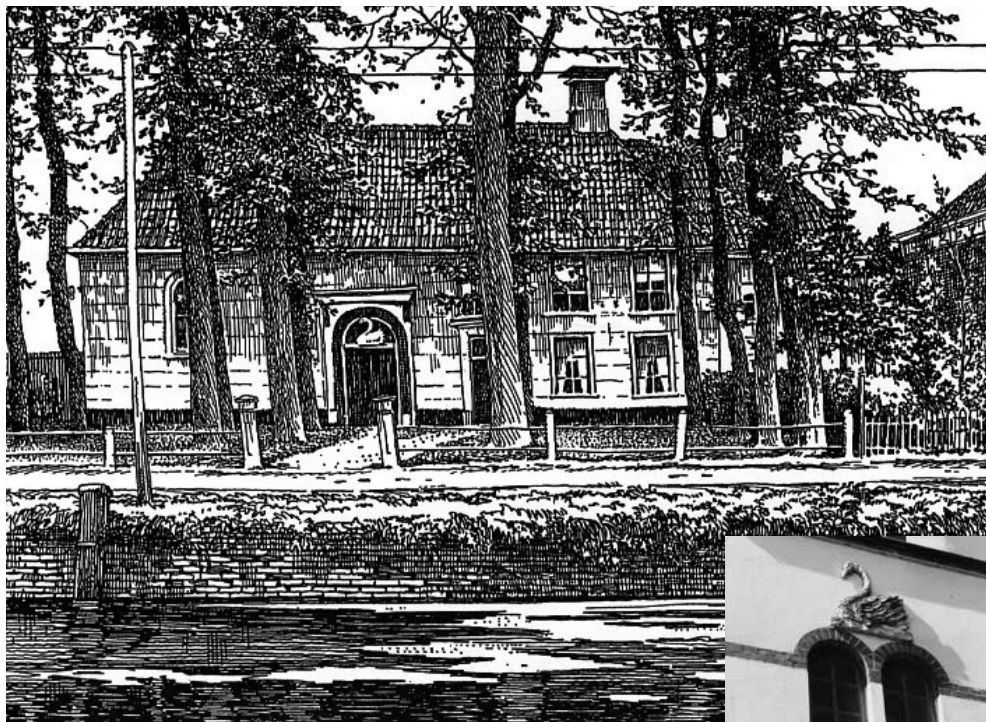

en Voertuigen Hoogezand – Sappemeer' aan de Kleinemeesterstraat in Sappemeer. Na een inleiding in de kantine werd een rondgang gemaakt door het museum met zijn prachtig gerestaureerde brandweerauto's en de indrukwekkende hoeveelheid materialen, ooit gebruikt bij het blussen van brandjes en branden. Onze leden waren bijzonder onder de indruk van het enthousiasme van de 7 vrijwilligers, die dit museum geheel in eigen beheer runnen.

ZELFDE PLAATS, ANDERE FOTO (32)

G.J. Stuut

Sappemeer – Zuiderstraat, omstreeks 1915

Deze pentekening van Nico Bulder toont de Lutherse kerk aan de Zuiderstraat te Sappemeer. De kerk was gelegen tussen de huidige Wilhelminastraat en de Luthersekerkstraat aan de zuidzijde van het Winschoterdiep, zichtbaar op de voorgrond van de pentekening. Omstreeks 1715 werd op deze locatie ‘een huis met een plaats’ aangekocht voor de bouw van de kerk met pastorie.

De kerk werd ook wel ‘Zwaantjeskerk’ genoemd, dit naar aanleiding van de zwaan, die boven de ingang van de kerk was geplaatst.

De kerk is in 1932 afgebroken. Na de afbraak is de zwaan aangebracht in de gevel van de Lutherse kerk, staande aan de Sportterreinstraat 6 te Wildervank.

Op 24 december 1932 zijn de stoffelijke overschotten van het dominees echtpaar Wischer – Oijemans overgebracht naar het hervormde kerkhof bij de Koepelkerk te Sappemeer, waar op 10 september 1999 een grafsteen is onthuld ter nagedachtenis aan de familie Wischer – Oijemans.

Sappemeer – Noorderstraat – Zuidzijde, anno 2010

Na afbraak van de Lutherse kerk is op de vrij gekomen locatie een tweetal woonhuizen gebouwd door respectievelijk de families Hommes (oostzijde) en Reinders (westzijde). De beide percelen staan momenteel bekend als Noorderstraat 206 en 204. Het Winschoterdiep hier ter plaatse is gedempt omstreeks 1971.
Collectie: G.J. Stuut – nr. 196-5a

HOOGEZAND – PUURS

Jan Stel

Jan Stel (1947) bracht zijn jeugd door in Hoogezand, waar hij de lagere School met de Bijbel in Martenshoek en de MULO bezocht. Hij studeerde geologie en paleontologie aan de universiteiten van Groningen en Leiden. In 1979 promoveerde hij in Groningen. Hij was lange tijd betrokken bij de ontwikkeling van het oceanografisch onderzoek in Nederland en Europa. Hij organiseerde de Tweede Snellius Expeditie, de grootste Nederlandse, naoorlogse, oceanografische expeditie, in 1984-1985 en de enige Nederlandse Antarctica Expeditie in de winter van 1990/1991. Vanaf 2000 was hij deeltijd hoogleraar aan de Universiteit Maastricht en organiseerde hij, in 2009, het bezoek van kroonprins Willem-Alexander en prinses Máxima aan de Zuidpool. Hij is met emeritaat en woont in Puurs, België (red.)

Hotel Faber, een icoon van het ondertussen ruim 34.000 inwoners tellende Hogezaand-Sappemeer. In het ABN: Hoogezand-Sappemeer, een in de 17de eeuw ontstane veenkolonie, die de stad van turf voorzag. Voor de ontginning van dit 'bruine goud' groef men een ingewikkeld stelsel van kaasrechte kanalen, zoals het nu grotendeels gedempte oude Winschoterdiep, waarlangs het dorp zich ontwikkelde. Op 26 maart 1628 voer het eerste turfschip erdoor. Die actie wordt nu beschouwd als het officiële ontstaan van de gemeente. Het kanaal liep vanuit Groningen in de richting van het 'Sappe Meer', of 'Duivelsmeer'. Bij het graven ervan stootte men op een hoger gelegen zandstrook, het 'Hooge Sant'. Aldus ontstonden de namen Hoogezand en Sappemeer. Hotel Faber, drie bruggen en twee hoog-holtjes scheidden het, lang geleden, van Hotel Struvé. Of zoals ook nu nog op de gevel staat het 'café-restaurant-hotel-struvé'. Hotel Faber bij de Hoogezandsterbrug over het Winschoterdiep, waar de scheepsbouw welig tierde. Je kwam erlangs als je naar de lagere school met de bijbel in Martenshoek, liep of fietste. Die brug was vaak open. Dan kwam je kwam te laat en kreeg je straf. Die brug is nu weg. Een weg met stoplichten, waar je ook weer wacht op het chaotische verkeer van nu. Hotel Faber en Hotel Struvé, markeren het gebied waarin zich mijn jeugd afspeelde. Hotel Faber is de plek waar ik, een paar jaar geleden, op een maandagmorgen in augustus om tien uur heb afgesproken met mijn lagere schoolvriendje Sim Noordhof. Simpie en ik zaten jarenlang in dezelfde klas van de al genoemde school met de bijbel. Daarna zijn we elkaar uit het oog verloren. Totdat Sim, in 2014, een bericht in mijn mailbox achter liet. We spraken al snel af: in Hotel Faber.

*Hotel Faber op 7 november
2016.©*

Het 'De Vries Effect'

Mijn onderzoek voor een nieuw boek, dat het volgend jaar door Lannoo zal worden uitgegeven bracht me ook volstrekt onverwachts terug in Hoogezand. Het boek gaat over klimaatverandering in de middeleeuwen en nu. Een pakkende titel moeten we nog verzinnen. Het boek bestaat uit drie onderdelen of zoals me dat in Vlaanderen zo mooi zegt, luiken. Het eerste en laatste luik schrijf ik. Het middelste wordt door een bevriende oud-hoogleraar middeleeuwse cultuurgeschiedenis geschreven. Raoul Bauer is een gevierd auteur in het Vlaamse land. Hij woont ook in Puurs. Een dorp met zo'n 16.000 inwoners, waarvan de geschreven geschiedenis tot de Romeinse tijd terug gaat om dan in de nevelen van de prehistorie te verdwijnen. Puurs, dat, heel charmant, naast zijn logo een typerende slogan heeft op genomen: 'Puurs. Het leven op zijn best'. Evenals de woeste gronden van het Hogezaand en 't Sapmeer, was het vroeger een arme streek met een Rooms Katholieke bevolking. Maar hier zijn er geen tegenstellingen, zoals dat in mijn jeugd wel het geval was, tussen de aanhangers of gelovigen, van de verschillende versies van de christelijke religie. Wel vindt je overal kleine kapelletjes die aan één of andere heilige zijn opgedragen. In de winter branden er soms kaarsen of namaakkaarsen, die je aan lang vervlogen tijden met eenzame wandelaars doen denken.

In het eerste luik van het nieuwe boek ga ik, met mijn geologische opleiding ver terug in de tijd. Het begint met het ontstaan van het heelal. Hierbij maakt de planeet Jupiter een wandeling die de rust in ons zonnestelsel behoorlijk verstoort. Daarna ontstaat de aarde, die, na een lange geschiedenis van zo'n 4500 miljoen jaar, in 2016 is terecht gekomen in wat we het Anthropoceen, het Tijdperk van de Mens, noemen. Om uit te leggen hoe men dit nu allemaal weet, ga ik in het derde hoofdstuk in op de signalen van het verleden. Dat gaat dan over ouderdomsbepalingen met behulp van boomringen en varven, jaarlijkse, verschillend gekleurde, afzetting in meertjes. Als geologische 'bandrecorders' leggen ze vast hoe het klimaat veranderde. Deze informatie wordt vervolgens aangevuld met fysische ouderdomsbepalingen zoals de bekende dateringen met behulp van koolstofisotopen. Daar zijn er drie van koolstof 12, 13 en 14 of 12C, 13C en 14C. Koolstof komt overal in de atmosfeer voor. Het gaat dan vooral om de stabiele vormen: 12C en 13C. De hoeveelheid 14C in de atmosfeer wordt, onder invloed van de kosmische straling, voortdurend aangevuld met ongeveer tien kilo per jaar. De radioactieve koolstof verdeelt zich, evenals overigens het niet radioactieve koolstof, in de atmosfeer. Met de overvloedig aanwezige zuurstof ontstaat dan koolstofdioxide, CO₂. Planten nemen dit op en krijgen dan, naast een overvloedige hoeveelheid 12C, ook een heel klein beetje radioactieve koolstof binnen. Zo komt het 14C in de voedselketen en koolstofkringloop. Hoewel de radioactieve koolstof direct na inname begint te vervallen, wordt het steeds weer aangevuld zo lang de plant of het dier leeft. Pas na de dood begint de verhouding tussen 12C en 14C te veranderen. In de botten van dieren wordt het opgeslagen in het bindweefsel. Tegenwoordig kan men zo de 14C/12C-verhouding in monsters van een zeer verschillende samenstelling, zoals hout, houts-kool, bodems, botten en schelpen, uiterst nauwkeurig bepalen. En zo kan dan de ouderdom tot ongeveer 50.000 jaar geleden worden bepaald. Ouder gaat niet omdat de hoeveelheden koolstof dan te gering zijn om nog goed gemeten te kunnen worden. Zo werd ook de ouderdom van de oermens Ötzi vastgesteld.

Ötzi was een pechvogel die ongeveer zesenvestig eeuwen geleden hoog in de Alpen stierf. Rond 3300 v.Chr., vluchtte hij gewond weg van zijn overvallers. En verstopte zich in een nis in buurt van het gletsjerijs. Daar stierf hij met zijn mes nog in zijn hand. Klaar om toe te stoten als zijn belagers hem zouden vinden. Hij had zijn overvallers met succes afgeschud, want hij nam zijn mooie bontmuts en zijn fraaie koperen bijl met zich mee in zijn eeuwige graf. Uit een

CT-scan bleek echter dat er een pijl in zijn linkerschouder zat. Deze had de slagader geraakt en een inwendige bloeding veroorzaakt. Hij zal daarna niet lang meer geleefd hebben. Zijn skelet werd door de huidige klimaatverandering weer bloot gelegd. En op 19 september 1991, gevonden door Helmut en Erika Simon, die een bergwandeling maakten. Ze weken van de gebaande paden af. Ze namen een binnenwegje, waarbij ze al snel iets bruins in een smeltwater beekje zagen liggen. Het bleek een lijk, dat later Ötzi werd genoemd, te zijn. Na een lange, juridische strijd, is er uiteindelijk een vindersloon van € 175.000 uitgekeerd aan Erika Simon, die ondertussen weduwe was geworden. Op foto's lijkt het alsof hij moeizaam uit zijn kille

Door de mens veroorzaakte klimaatveranderingen wekten Ötzi weer tot 'leven'

graf terugkeert. Het gemummificeerde lijk is wonderwel goed bewaard gebleven. Eerst dacht men dat hij het slachtoffer was van een recent ongeval. De ambtenaren van het instituut voor forensische geneeskunde van de Universiteit van Innsbruck waren dan ook niet erg zorgvuldig toen ze het lijk op 3250 meter hoogte, borgen. Hierbij ging belangrijke wetenschappelijke informatie verloren. Nu heeft hij een speciaal voor hem opgericht Zuid-Tiroler Archeologiemuseum, in het Italiaanse Bolzano.

Even terug naar mijn signalen uit het verleden-hoofdstuk. Eén van de problemen bij die ouderdom-bepalingen is dat er schommelingen in de bepalingen kunnen voorkomen. Het gevolg hiervan is dat de ouderdom van Ötzi ergens tussen de 3360 en 3100 voor Christus ligt. Dit hangt dan weer samen met een natuurlijke schommeling die het 'De Vries effect' wordt genoemd. Dit was een internationaal eerbetoon aan de geniale, Nederlandse onderzoeker Hessel de Vries (1916-1959). Hij was hoogleraar natuurkunde aan de Universiteit Groningen. En kwam met drastische verbeteringen in de toepassing van de 14C-dateringen, waardoor het nu in een groot aantal onderzoekgebieden kon worden gebruikt.

Ik was nieuwgierig geworden naar het wel en wee van deze Drents-Groningse hoogleraar. Zo kwam ik er achter dat hij op het Instituut Hommes aan de Parallelweg in Hoogezand, had gezeten. Dat was niet zo maar een kostschool. Het internaat was gehuisvest in een prachtige villa met tennisbanen en sportvelden. De laatste werden in de winter omgetoverd tot een mooie, beschutte, ijsbaan. Het instituut waar, aan het begin van het schooljaar, een stoet Bentleys en Jaguars arriveerde met vaak huilende moeders, norske vaders en jongens met tennisrackets en cricketbats. Het was een verbanningsoord voor verwenste, onhandelbare en arrogante rijkeluiszootjes. In de volksmond werden ze 'tuten' genoemd. Het instituut was een soort 'Neerlands Hoop in Bange Dagen'; voor de ouders dan wel. Zij zagen deze strenge kostschool als een laatste poging om hun kroost toch een goede opleiding te geven. En die kregen ze dan op de HBS in Sappemeer. Elke ochtend maakte een peloton tuten het Oosterpark en dan vooral de Burgermeester Bartelstraat, onveilig. In een lange, snelle sliert, scheurden ze de oude bibliotheek voorbij en draaiden de Kees de Haanstraat in. Na de Bonthuizerbrug, rechtsaf de

Hoofdstraat en daarna de Noorderstraat in Sappemeer op. Hun nietsontziende tocht eindigde dan bij de Rijks HBS, dat later het Dr. Aletta Jacobs Lyceum werd. Hier mengden ze zich soms zowaar met de ‘boeren’, de lokale jeugd, en wel vooral met de onschuldig, blozende dames.

Het Instituut Hommes en de Strokartonfabriek Hooites-Beukema zorgden voor overlast. © Foto: archief H-S

Het stonk vreselijk in de veenkoloniën. Niet gehinderd door milieuregels loosden aardappelmeel- en strokartonfabrieken grote hoeveelheden afvalwater in de provinciale kanalen die eeuwen eerder waren gegraven om de turf te ontginnen. De stinkende bruin-gele drab en het borrelende schuim konden centimeters dik worden.

De oudste strokartonfabriek in de provincie Groningen en de tweede in Nederland, werd in 1869 door de scheepsbouwer Roelof Hooites en zijn zwager, de huisarts Jacob Jan Beukema, aan het Kalkwijksterdiep gebouwd.

Naast de Hooites-Beukema strokartonfabriek waren er in Hoogezand-Sappemeer nog twee van die fabrieken. De aroma's ervan zullen de vele generaties tuten vermoedelijk nooit zijn vergeeten. Het grootste deel van hun dagelijkse fietstocht naar de school in Sappemeer en terug, voerde hen immers langs het kaarsrechte Winschoterdiep, dat ook behoorlijk kon stinken. Wellicht fietsen de in blazers geklede en van rood-wit-zwarte Hommes-mutsen en Hommes-sjaals voorziene heren, daarom zo snel.

Eén ervan was, in 1934, de latere superbegaafde, uit het Drentse Annen afkomstige, Groningse hoogleraar Hessel de Vries. Een miskend genie, die, zonder twijfel een Nobelprijs zou hebben gewonnen. Maar ongelukkig in de liefde en afgewezen door zijn assistente Anna Hogeveen, verspeelde hij die kans. Vlak voor de Kerst van 1959, vermoorde hij Anna in haar ouderlijk huis. In de satirische roman *Onder professoren* uit 1975, laat Willem Frederick Hermans hem terloops optreden als Professor Bakeljon. Hermans, die in dat boek een vete uitvecht met het establishment van de universiteit, vermeld slechts dat er in het universiteitsgebouw, tussen de geschilderde portretten van overleden hoogleraren, een door vocht gerimpelde, vergrote pasfoto hangt van professor Bakeljon. Dat was een veelbelovende atoomfysicus die, volgens

zeggen, bij een auto-ongeluk om het leven was gekomen. Opvallend is dat hij niets zegt over de getrouwde, 43-jarige professor die verliefd werd op zijn twintig jaar jongere assistente. Zij gaat uiteindelijk niet op zijn liefde in. Ze verlaat het instituut dat in de volksmond 'Het Kasteel' of het 'Vlintenhoe' wordt genoemd en gaat bij een ander instituut werken. Dat werd de diepongelukkige professor te veel. Met beitelsteken bracht hij zijn onwillige vriendin in een statig pand aan de Oude Bleekerstraat in de stad, om het leven. Daarna pleegde hij zelfmoord. Maar ook dat verliep niet helemaal naar wens. Anna haar vader vond hem badend in zijn bloed. Snel werd de briljante geleerde naar het ziekenhuis gebracht. Maar helaas, de Nobelprijswinnaar in spé stierf onderweg.

Het Geologisch Instituut aan de Melkweg in Groningen werd in de volksmond het 'Vlintenhoe' genoemd Rechts: muurschilderingen van de stamboom van het paard, in de museumtoren. © Auteur.

Het gebouw aan de Melkweg in Groningen dat speciaal werd ontworpen als Geologisch en Mineralogisch Instituut, is nu een mooi gerestaureerd, congres- en vergadercentrum. Geheel in stijl heeft het de naam 'Het Kasteel' gekregen. Met gevoel voor historie, zijn er twee zalen vernoemd naar kleurrijke bewoners: de W.F. Hermanszaal en de G.J. Boekschotenkamer. De eerste zaal is de oude collegezaal. Als de biologen er ook waren kon het er goed vol zitten. Het was dan ook

heel wat gezelliger. Meestal waren we slechts met een paar man. Meisjes studeerden toen nog geen geologie.

We kregen er ook les van de beroemde Professor Philip Kuenen, die wereldnaam had gemaakt met het ontdekken van bepaalde diepzeestromingen. In de kelder van het gebouw had hij een speciale opstelling gemaakt om het ontstaan ervan na te bootsen. Wel smeet hij met stukjes krijt als je per ongeluk in slaap viel tijdens zijn college. Hermans had een klein kamertje vlak voor de collegezaal. Via een 'geheime' deur kon hij ineens voor je neus staan. De tweede kamer was die van professor Bert Boekschoten. Het was een rommelige kamer vol met fossielen en stapels papier en boeken. De naam van de tweede kamer was een suggestie van mij aan Hennie Boelens, die toen directeur van het congrescentrum was. Het was mijn cadeau voor Bert toen hij, in 2013, tachtig jaar werd. Dit als dank voor een fijne studenten tijd en promotie aan het Groningse, Geologische Instituut, de enige in Noord-Nederland. Helaas werd het in de jaren tachtig van de vorige eeuw, het slachtoffer van Haagse bezuinigingen. Daarmee verloor Groningen zijn geologisch, kenniscentrum.

Jarenlang organiseerde ik wetenschappelijke expedities. Links komt de Tyro, op 1 augustus 1985, terug in de haven van Den Helder, na een reis van bijna twee jaar in Indonesië. Rechts: officiële ceremonie in Karachi in Pakistan, tijdens de afvaart van de Tyro op 4 oktober 1992. De auteur is de tweede persoon van links. © Fred Hoogervorst.

Hotel Faber, het culturele centrum van Hoogezand in mijn jeugd. Erachter ligt de grote zaal waar de jaarlijkse gymnastiek uitvoeringen plaatsvonden en waar het met Sinterklaas, toen nog met uitsluitend zwarte pieten, een enorm feest was. Hotel Faber, de plek waar in het begin van de vorige eeuw op zondagen thés dansants werden gegeven voor een overwegend niet kerkelijk publiek. Hotel Faber dat na de demping van het Winschoterdiep ineens aan het toen drukste kruispunt van Hoogezand-Sappemeer kwam te liggen. Het kruispunt waar ik tijdens mijn 'examen' voor verkeersbrigadiertje, die wij klaar-overtjes noemden, op mijn donder kreeg toen ik te lang wachtte. Er was, volgens oom agent, in geen velden of wegen – dat kon toen nog – verkeer te zien. Maar dat was volgens mij, toch echt niet zo. Ik wachtte braaf op een 'aanstormende' stoomwals die het kruispunt overigens nog niet eens had bereikt. Hotel Faber waar Sim zijn flitsende, groene sportwagen met open dak, voor de deur had geparkeerd. Vol verwachting stond hij er naast rond te kijken waar die Groningse Vlaming nu weer was. Stipt op tijd, want dat verloor je als Groninger nooit, sprong het licht op groen. Sierlijk nam ik de bocht en maakte een rondje om het oude postkantoor zodat ik via de achteringang van Hotel Faber, mijn auto achter die van hem kon parkeren.

Het is een vreemde gewaarwording als je elkaar na ruim een halve eeuw weer ziet bij Hotel Faber, het centrum van het universum dat Hoogezand-Sappemeer heet. Het hotel is behoorlijk veranderd. Ik ben er immers in tientallen jaren niet meer geweest. Gezeten in rustieke leren fauteuils en voorzien van koffie en niet te overtreffen stukken appeltaart met slagroom, raakten we al snel in een uiterst aangenaam gesprek verwickeld. Vele herinneringen en dikke verhalen over Sim zijn koren en de vele wetenschappelijke expedities die ik heb georganiseerd naar Antarctica, Indonesië, Pakistan, Kenia, de Seychellen en zoveel andere landen, passeren de revue. De vriendelijke jongedame achter de toeg, vulde de koffie regelmatig aan. Sim bleek kind aan huis in het hotel te zijn. De tijd vloog. We hebben een gewoonte van deze ontmoetingen gemaakt. Elke keer als ik weer eens in het Noorden ben, drinken we koffie in Hotel Faber. Maar niet op zaterdag. Dan is het hotel dicht en moeten we uitwijken naar Van der Valk in Zuidbroek. Ook leuk, ook goede koffie, maar het kan niet tippen aan die van Hotel Faber.

Oude kerken en Aardgas

Sinds tien jaar woon ik in een deelgemeente van Puurs. Ruisbroek is bekend van wat we hier de Grote Overstroming noemen. Volgens mij gaat men in België wat relaxter om met de

veiligheid van het land tegen overstromingen, dan in Nederland. Tijdens een Noordwesterstorm en springtij, leidde dat in januari 1976, tot een dijkdoorbraak van de Vliet, die een zijriviertje van de Rupel is en die een zijrivier van de Schelde is. Bijna het hele dorp liep toen onder. Het was een echte ramp, waarbij ruim 2000 mensen werden geëvacueerd. Uiteraard kwam koning Boudewijn op bezoek, waarbij een nog steeds beroemde dorpsgenoot, hem verweet dat er wel geld voor vliegtuigen was, maar niet voor goede dijken. Ook nu nog zijn de Schelde en de Rupel getijderivieren. Er is dus een open verbinding met de zee. Een waterkering zoals de Oosterscheldedam was te duur. En dat vind ik niet erg slim. De door ons veroorzaakte klimaatverandering kondigt zich in een reeks van 'dit was de warmste zomer sinds .....' duidelijk aan. Sinds het wisselen van het millennium is de zomer immers steeds weer de warmste ooit. Jaar in, jaar uit. Ook nu is het, volgens mij, weer wachten op een noodlottige samenloop van de natuur, om de boel weer ergens onder water te zetten. Maar ook hier zijn de politici horende doof en ziende blind.

Mijn vrouw leert Japans borduren. Dat is geen kleinigheid. Het is heel iets anders dan de kruisjessteken waarover men dan gewoonlijk begint. In Europa kun je dat slechts op enkele plaatsen leren. Eén ervan is de oude lagere school, aan de Schoolstraat – het kon moeilijk anders – in Beerta. Jawel, Beerta. Midden in het Groninger land, dat ik zo mooi vind en waar ik graag kom. Beerta, vroeger een communistisch bolwerk, waar de stakingsleider Fré Meis furore maakte. Hij was een actief lid van zowel de gemeenteraad van Groningen als van de Provinciale Staten. Krachtig en niet aflatend kwam hij op voor de belangen van de arbeiders in Oost-Groningen. Ook was hij lid van de Tweede Kamer. En in Den Haag sidderde men voor hem. Een bevriend journalist vertelde me eens dat ze in Den Haag zelfs gewoon bang waren dat er daar een opstand zou uitbreken. Soms vraag ik me af waar de Fré Meis van nu toch is. Dan zou het wel anders gaan met de vergoeding van die enorme aardbevingsschade en de Oost-Indisch dove, Haagse politici van nu.

Twee tot driemaal per jaar rijden we een kleine vierhonderd kilometer om een paar dagen of een kleine week in Beerta door te brengen. Lin borduurt; ik ga op pad. Fotograferen, koffiedrinken met Sim en mijn weg voor de zoveelste keer, kwijtraken in de stad, die ik vroeger toch echt wel goed kende. De middeleeuwse wandschilderingen in de vele eenzame, op terpen gebouwde, Groninger kerken bekijk ik graag. De middeleeuwse muur- en gewelfschilderingen van de prachtige kruiskerk in Noordbroek vind ik de mooiste. Een paar jaar geleden kwam ik er toevallig terecht.

De kruiskerk in Noordbroek met middeleeuwse plafondschilderingen.

Je kon een telefoonnummer bellen om de sleutel te krijgen. Dat heb ik gedaan. Ik vertelde dat ik uit België kwam en de kerk graag wilde zien. Een wat oudere vrouw kwam al snel aanrijden. Ze nam voor mijn bezichtiging alle tijd. Aan het einde kocht ik een mooie CD met orgelspel op het prachtige Arp Schnitgerorgel die in de kerk staat. Ineens zei ze tegen mij: 'Ik weet wel wie je bent'. Ik keek haar verbaasd aan. 'Jij woonde vroeger tegenover de bibliotheek aan de Noordersingel en kwam er vaak boeken lenen. En die stempelde ik af.' Dat klopte inderdaad. Pas zitten gebleven op de plaatselijke mulo, leende ik daar een boek die mijn leven heeft veranderd. Het ging over de steenkoolvoorraden in Limburg. Ik was gefascineerd en besloot dat ik geologie zou gaan studeren. Ik vrees dat veel mensen zich kapot zullen hebben gelachen. Maar alles is wel precies volgens het plan dat ik mijn dertiende maakte, gebeurd. En in Limburg? Daar ben ik in 1999 als hoogleraar Oceanische Ruimte en Menselijke Activiteit, aan het werk gegaan. Waar een boek, dat ik overigens later heb gekocht en nog altijd heb, uit een bibliotheek in Hogezaand-Sapmeer al niet toe kan leiden.

Het is een lange rit van Puurs naar Beerta. Die rit voert je ook langs één van de meest merkwaaardige monumenten die ik ken: de Gasmolecule of het Slochter Molecuul, in Kolham. Een monument dat op 16 juni 2009 door koningin Beatrix werd onthuld. Ik weet dat het een cadeau is van de NAM, de Gasunie en GasTerra – allemaal rijk geworden door het gas – aan de gemeente Slochteren, vanwege het vijftigjarig bestaan van de eerste aardgasvondst. Ik weet dat het acht meter hoge, monument door de beeldhouwer Marc Ruygrok is gemaakt. Dat het een gigantische vergroting van de methaan molecule is, waaruit het beroemde aardgas voor bijna 82 procent bestaat. En dat het de plek van de eerste gasvondst in 1959 markeert. Maar de plaatsing ervan in de middenberm van de autosnelweg van Groningen naar Bad Nieuweschans, de A7, is domweg hilarisch. Het kan niet treffender. Het kan niet actueler. Zo laat je immers klip en klaar zien dat de Groninger, het Noorden, wat Den Haag betreft, wel naar het aardgas en vooral de aardgasbaten, mag kijken maar er niet mag aankomen. Of wel Den Haag bepaalt wat er mee gebeurt. Groningen blijft zitten met de economische en sociale gevolgen die steeds duidelijker zichtbaar worden! Wie verzint zoiets?

Voor Nederland is de vondst van het aardgasveld van Slochteren zeer lucratief geweest. Na vijftig jaar heeft het Groningse gas ruim 211 miljard euro aan de Haagse schatkist toegevoegd. Dat is maar liefst bijna tachtig procent van de totale aardgasbaten van de Nederlandse staat. Die baten hadden overigens nog heel wat hoger kunnen zijn als men het aardgas niet voor een relatief lage prijs aan andere landen, zoals België, had verkocht. Het Groningse gas is dus een belangrijke bron van inkomsten voor Nederland.

Rechts: de onbereikbare Gasmolecule in Kolham, een ondoordacht cadeau van de NAM aan de gemeente Slochteren.

Al snel werd besloten dat dit gas van ons allen was. Iedereen, elke Nederlander, moest van de nieuwe, onverwachte rijkdom kunnen genieten. Dat beweerde men toen in elk geval, in Den Haag. Daarom werd er in de jaren '60 van de vorige eeuw,

een systeem bedacht en ingevoerd dat er voor zorgde dat een groot deel van de opbrengsten van de aardgaswinning in de staatskas belandde. Alles werd keurig vastgelegd in een aangepaste Mijnbouwwet. Vervolgens konden de belangrijkste industriële partijen, Shell en Esso, via de NAM in Assen en later de, in 1963 in het kasteel Oud Wassenaar bij Den Haag, opgerichte Gasunie, en het in 2005 opgerichte GasTerra in Groningen, en de formele staatsdeelneming in de vorm van het Energie Beheer Nederland (EBN) uit 1973 met het hoofdkantoor in Utrecht, hun gang gaan.

De winning van Groninger gas bereikte in 1977 een hoogtepunt van 98 miljard m³. Sinds 1980 ligt de gemiddelde winning van aardgas op zo'n 77 miljard m³, totdat de aarde begon te beven.

Op het Geologisch Instituut in de stad, waar ik in de jaren '70 studeerde was de vondst van het aardgasveld Slochteren niet een onderwerp waaraan veel aandacht werd besteed. Je leerde dat het gas eigenlijk een cadeautje van de natuur was. Immers honderden miljoenen jaren geleden waren er enorme, tropische wouden, waaruit steenkool is ontstaan. Geologen noemen dat het Carboon tijdperk dat zestig miljoen jaar duurde en zich afspeelde tussen 359 en 299 miljoen jaar geleden. Er werden toen gigantische hoeveelheden planten afgezet, waaruit later steenkool en ook het aardgas ontstond. Dit gas verplaatste zich door de aardkorst totdat het op een ondoordringbare laag van steenzout stuitte. Het hoopte zich vervolgens op, in de eronder liggende zandsteenlaag. De steenkoollagen waaruit het Groningse aardgas uiteindelijk is ontstaan zijn ongeveer 350 miljoen jaar oud. Het gas zelf is echter minder oud, omdat het nu eenmaal even duurt voor er gas uit oude plantenresten, is gevormd. Dat proces nam ongeveer een kleine honderd miljoen jaar in beslag. Hoe dan ook, het Groninger aardgas werd al snel de kurk waarop de Nederlandse economie en welvaart dreef en nog steeds drijft. Van de oorspronkelijke 2700 miljard m³ is nu nog ongeveer 1000 miljard m³ over. Dat is genoeg voor de komende 25-30 jaar. Dan is het op. Dan is de bodem van Groningen met een kleine halve meter gedaald. En dat hadden ze bij de NAM en in Den Haag, uiteraard, zou ik bijna zeggen, nooit verwacht.

Ook leidde de vondst van het gas tot een energie transitie. Snel was het gedaan met het verwarmen van slechts één kamer in het vaak zo koude huis. Je vader of je moeder, het is me nooit duidelijk geworden welke democratische processen bij de keuze al dan niet een rol speelden, hoefden niet meer voor dag en dauw het bed uit om het kolenfornuis in de keuken en op zondag zelfs één kolenkachel in de mooie opkamer, aan te steken. Snel was het gedaan met die, door

Aardgaswinning in Groningen en het Gasuniegebouw

het stof, roetzwart gekleurde mannen die zakken met kolen kwamen bezorgen. Het gebruik van aardgas werd door de Nederlandse overheid gestimuleerd door een lage prijs en de aanleg van een enorm netwerk voor de verspreiding ervan. Elk huis kreeg centrale verwarming. Ook schakelden vele bedrijven over op aardgas en werden er al snel tomaten en komkommers in door met aardgas verwarmde kassen gekweekt. Uiteraard ging de aan de olieprijs gekoppelde aardgasprijs, nadat de overgang van steenkolen op aardgas was voltooid, vlot omhoog. De overheid is, volgens mij, je meest onbetrouwbare partner.

In Maastricht, waar wij complexe maatschappelijke problemen, zoals de komende energie-, landbouw-, biodiversiteits-, water- en mobiliteitstransitie en duurzaamheid bestuderen, was de overgang van steenkool naar aardgas een schoolvoorbeeld van hoe een maatschappelijke transitie werkt. Maar in Puurs rijden nog steeds tankauto's die een groot aantal huizen voorzien van huisbrandolie. De aardgastransitie is hier minder ver doorgezet dan in Nederland. Maar steenkool gebruiken we ook bijna niet meer. De zonne-energie van vandaag, gebruiken we dan echter weer veel meer dan in Nederland.

Niemand dacht of sprak over de mogelijke negatieve gevolgen van de Nederlandse, aardgas hausse. Nou, toch wel iemand. Dr. Ton Winkelmolen was de vijfde wetenschappelijke medewerker van het kleine team van het Groningse, Geologisch Instituut. Hij kwam uit de olie-industrie en had wat moeite met de tergend langzame, ambtelijke, universitaire molens. Het verhaal ging dat zijn aanvraag voor meubilair zolang op zich liet wachten dat hij maar eens bij de desbetreffende ambtenaar op bezoek ging. Die wees in het gesprek op een grote stapel papier en zei: 'Uw aanvraag, meneer Winkelmolen, ligt onderop'. De stoom kwam uit Ton zijn oren en hij bedacht zich geen seconde. Woedend pakte hij het bureau van de verbijsterde ambtenaar op, draaide het om, en zei: 'Zo nu ligt die bovenop!' daarna beende hij de kamer uit. Hij wees wel degelijk op de mogelijkheid van aardbevingen. Dat is normaal als je ergens aardgas of aardolie wint, wist hij. De NAM en de overheid, lachten hem uit.

Het Geologisch Instituut en daarmee het enige, geologische, kenniscentrum in Noord-Nederland, werd, in de jaren '80, opgeheven. Enkele decennia later wordt Groningen geplaagd door een steeds maar toenemend aantal en steeds maar krachtiger wordende, aardbevingen. Ze zijn het directe gevolg van de aardgaswinning voor de Nederlandse kroonkurk van de, in een mooi en creatief Haags jargon, nu afslankende welvaartstaat. De economische gevolgen ervan zijn voor de getroffen Groningers, ja, voor de hele provincie, enorm. Maar Den Haag zwijgt of komt met belachelijke tegemoetkomingen en schijnoplossingen. De Groninger vervalt in ludieke acties, zoals de aanleg van een aardbevingen fietspad of leuzen als 'Gas Terug' en 'Leven, niet Beven'. Of, zoals de Omroep Noord dat het vorig jaar deed, het uitroepen van de Vrijstaat Groningen. Maar ach, dit haalt allemaal in Den Haag, niets uit. Waar is toch de Fré Meis van nu? De man of vrouw die onder het motto van 'nait soezen, moar doun', ze een 'bats veur d' hassens' zou geven! Die de slappe Haagse, maar ook de Groningse politiek weer eens ouderwets zou doen beven!

Hotel Faber. Het is maandag 7 november. Er schijnt een schraal zonnetje. De koffie is klaar en ik verheug me op een flink stuk appeltaart met slagroom. Sim is er al. De sfeer zit er meteen in. Mijn verhaal heeft hij gelezen. De vriendelijke nog steeds erg jongdame brengt de koffie en het gebak. De sterke verhalen of grapp'n en grol'n, vliegen over en weer. We praten over het aardgas, over het aardbevingslied en over het idee van de Vrijstaat Groningen waar Sim het volkslied voor schreef. Gedreven legt hij het me nog eens enthousiast uit. Hij zingt zo waar, met een mooie stem, het eerste van drie coupletten:

*Woar bodem scheurt en 't laand sums trilt
doar is een keuze vaalen.*

*Een Vrijstoat in het Noorden van 't land
Dat willen wie met zien aalen.*

Met als refrein:

*Wie binnen de rieksten van het land
en steken ons kop nait in het zaand.*

Der gait noks boven een Vrij Grunnen

Wie gonnen vandoag begynnen!

Ik vertel hem over mijn imago schadeclaim die ik bij de NAM heb ingediend. Nooit meer iets van gehoord! We lachen ons rot. Sim bestelt in het Gronings, nog een rondje koffie. Zonder gebak dit keer. 'Woist wel wat ik zeg?' vraagt hij me glimlachend. We praten over het wel en wee van oude vrienden en bekenden, van de kinderen en de kleinkinderen. Tja, het lutje goud wordt zo snel groot. Tot de fotograaf komt om alles op de gevoelige plaat, wel de geheugenkaart van de digitale camera, vast te leggen.

Hotel Faber, twee oude schoolkameraden die elkaar, vlak voor hun zeventigste verjaardagen, weer eens ontmoeten. De ene een coryfee van het Noorden, de andere een Groninger in het Vlaamse Puurs. De ene aan de stevige kant, de andere ook. De ene nog met een weelderige haardos; de andere behoorlijk, maar wel mooi, kaal. Het is een traditie geworden die we nog vele jaren hopen vol te houden. 't Kon minder! Mooi toch?

Foto: P. Scheper

Literatuur

De geschiedenis van Hoogezand-Sappemeer, <http://www.hoogezand-sappemeer.nl/>

De Jong, H., 2005. De magie van Slochteren. Historisch Nieuwsblad 8/2005.

Duk, W., 2013. Harde levenslessen in het verre Hoogezand. <http://reportersonline.nl/>

JHS/13 oktober 2016.

Verrassend goed... en niet duur!

Synergon druk & print

- Huisstijldrukwerk
- Reclamedrukwerk op maat
- Promotiemateriaal & specials
- Logistieke ondersteuning
- Privédrukwerk
- Familiedrukwerk

Waarom Synergon druk & print?

- Persoonlijk contact
- Goede service
- Deskundig advies
- Alle disciplines in eigen huis
- Uitstekende kwaliteit
- Scherpe prijzen

Synergon^{sw}
druk & print

Mr. A.J. Romijnweg 17
9672 AH Winschoten
T (0597) 453 521
E drukenprint@synergonsw.nl
I www.synergondrukenprint@synergonsw.nl

RIETVELDT ADVOCATEN

30 JAAR

JURIDISCHE DIENSTVERLENING

VOOR PARTICULIER EN BEDRIJF ONMISBAAR

mr. M.M. Rietveldt, mw. mr. M. Schlepers
Hoofdstraat 155, 9601 ED Hoogezand
Tel. (0598)390890; Fax. (0598)390853
Email: alg@rahs.nl; Web: www.rahs.nl

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelbanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud   Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand